

NEKE PROMENE U RAZVOJU VOJNE MISLI

Knjiga pod naslovom »Problemi revolucije u vojnoj misli«¹ sadrži zbirku članaka koji su objavljeni u sovjetskoj vojnoj štampi. U njima se iznosi materijalna baza nastalih promena u vojnoj misli, navode nova borbena sredstva, obrazlaže suština sovjetske vojne nauke i daju pogledi na dalji razvoj vojne izgradnje. U člancima se ujedno ukazuje na zahteve koji se postavljaju pred lični sastav sovjetskih oružanih snaga u svetlu tih promena.

Nekoliko članaka iz navedene zbirke već su prikazani u *Vojnom delu*.² Donošenjem osnovnih postavki iz još nekih članaka, želeli bismo da upotpunimo saznanja naših čitalaca o revolucionarnim promenama u vojnoj misli — kako ih razmatraju istaknuti sovjetski vojni teoretičari.

NAUČNO-TEHNIČKI PROGRES I NJEGOV UTICAJ NA RAZVOJ VOJNE MISLI

U prvom delu ovog članka³ autor ukratko razmatra opšti napredak koji je poslednjih godina postignut u nauci i tehnici, što je uslovalo i revolucionarne promene u vojnoj misli. Da bi potkrepio svoje izlaganje, on navodi F. Engelsa u pogledu uticaja ekonomike na vojnu nauku: »Ništa tako ne zavisi od ekonomskih uslova, kao armija i mornarica. Naoružanje, organizacija, formacija, taktika i strategija zavise, pre svega, od stepena razvoja proizvodnje u datom momentu i od sredstava veze«. Stvaralačkom primenom te zakonitosti, po mišljenju autora, omogućava se celishodna i planska priprema za suprotstavljanje agresiji, za izradu oružja i opreme, razvijanje načina vođenja rata, operacije i boja koji najbolje odgovaraju savremenim uslovima.

Razmatrajući tehnički progres u SSSR-u, autor ističe da se on, pre svega, zasniva na razvoju energetike, kao jednom od najvažnijih činilaca materijalno-tehničke baze društva. Poseban značaj se pridaje potpunoj elektrifikaciji. Povećanjem proizvodnje i korišćenja električne energije, kao i drugih izvora energetike (kamenog uglja, nafte), omogućeno je ovladavanje novim vrstama energije — atomskom i termonuklearnom.

Ogromne perspektive za dobijanje novih izvora energije pronalaze se u svetu elementarnih čestica. Istražuju se načini primene svetlosnih generatora i pojačavača radi koncentracije svetlosnog snopa koji bi se koristio za vezu, određivanje lokacije i merenje odstojanja.

¹ *Проблемы революции в военном деле*, izdanje Ministarstva odbrane SSSR, Moskva, 1965. god.

² *Revolucionarne promene u vojnoj misli*, *Vojno delo* br. 1 i 5 za 1964. god.

³ Генерал-пуковник С. М. Штеменко: *Научно-технический прогресс и его влияние на развитие военного дела*.

Veliku primenu su našli reaktivni motori. Njima se danas opremaju sve vrste raketa i pretežni deo savremene avijacije, a zahvaljujući njima čovek je prodro i u kosmos.

Sve se više razvija hemija, koja nalazi svestranu primenu u proizvodnji. Blagodareći razvoju hemije otkrivene su razne materije, kao što su: sintetične mase, retki metali i legure, bez kojih se ne može ni zamisliti razvoj savremenih poluprovodnika, raketne i atomske industrije.

U borbi za brzi porast proizvodnje, glavni naponi su usmereni na potpunu mehanizaciju i automatizaciju — zasnovane na elektronskoj tehnici koja je ekonomičnija i oslobađa čoveka od teškog ručnog rada.

Za upravljanje složenim procesima proizvodnje svestrano se primenjuje kibernetika — nauka o opštim zakonima upravljanja. Ona se oslanja, pre svega, na dostignućima matematike, radio-elektronike, televizijske mehanike i poluprovodnika, što omogućava stvaranje i primenu u upravljanju proizvodnjom elektronskih automata, među kojima i računara.

Posebna karakteristika savremenog tehničkog progressa je porast uloge nauke u njemu. Oslanjajući se na dostignuća prirodnih nauka, na postignutim rezultatima u matematici, fizici, hemiji i biologiji, razvijaju se tehničke, medicinske i druge nauke. Usavršava se teorija verovatnoće, u matematici se pojavila teorija sigurnosti i mnoge druge vrste i odeljci nauka koji su u vezi sa radom vojne industrije, rukovođenjem vojnim operacijama i upotrebom borbene tehnike.

Razvoj tehnike poslužio je kao osnova za razvoj kvalitetno novih vrsta savremenog oružja. Ogromna energija koja je otkrivena u procesu fisije i fuzije atomskih čestica omogućila je stvaranje nuklearnog oružja koje po svojoj moći prevazilazi sva ranije poznata sredstva za uništavanje.

Za prenos nuklearnog oružja u početku su bile namenjene avijacija i artiljerija, a sada su glavnu ulogu za ovo dobile rakete, koje imaju mnoge prednosti u odnosu na avijaciju. Najpre, one manje od aviona zavise od vremenskih uslova. S obzirom na veliku visinu i brzinu leta, njih je teško otkriti, a još teže uništavati na putanji ka cilju. Tehnički uređaji na raketama i sredstvima za njihovo upravljanje obezbeđuju njihovo tačno navođenje na ciljeve na zemlji, u vazduhu i u kosmosu. Već su savladane mnoge poteškoće u tehnologiji proizvodnje raketa, konstrukciji uređaja za upravljanje njihovim letom i u dobijanju novih vrsta raketnog goriva.

U savremenim uslovima, efikasna protivvazдушna zaštita važnih objekata zasniva se na upotrebi specijalnih kompleta raketa PVO. U te komplete spadaju uređaji za otkrivanje sredstava napada još u toku leta, njihovo praćenje, automatsko proračunavanje elemenata za otvaranje vatre, ispaljivanje i navođenje raketa na svaki cilj posebno. Važnu ulogu u PVO danas imaju pokretni kompleti raketa PVO.

U armijama mnogih zemalja poklanja se velika pažnja kosmičkom oružju. Autor navodi da, prema podacima iz vojne štampe, u SAD postoji zamisao da se izradi čitav arsenal kosmičkog oružja na bazi savremenih raketa; da se osnuje bombarderski sistem koji bi dejstvovao neprekidno ili bar za duže vreme, a sastojao bi se od više stotina nuklearnih projektila, izbačenih u orbite raznih visina i pravaca, kojima bi se upravljalo sa zemaljskih i kosmičkih komandnih stanica. Postoje i projekti za stvaranje sistema od više stotina Zemljinih satelita, naoružanih malim nuklearnim projektilima sa uređajima za samonavođenje koji bi dejstvovali automatski protiv

balističkih raketa i satelita. Pored navedenog osnovnog sistema, planira se stvaranje i drugih, na primer: sistema veza, izviđanja, meteorološke službe i materijalno-tehničkog snabdevanja.

Autor iznosi mišljenje inostranih vojnih stručnjaka po kome mogućnost dobijanja ogromne energije pomoću tankog snopa svetlosti ukazuje na perspektivu stvaranja u budućnosti jednog novog oružja, sposobnog da snopom svetlosti visoke temperature (do milion stepeni) sruši rakete i druge letelice ili da elektronskim putem naruši sistem njihovog automatskog upravljanja, pa i da isključi upaljače nuklearnih punjenja koja one sobom nose.

Iznoseći razvoj savremene avijacije, autor napominje da je ona u određenim uslovima i dalje nezamenljiva u prenošenju nuklearnog oružja, posebno kada treba samostalno tražiti cilj dejstva. Danas se masovno razvila helikopterska avijacija, koja nalazi široku primenu, naročito u borbenim dejstvima u planini. Velika pažnja se posvećuje razvoju aviona (sa ili bez pilota) i drugih sredstava za izviđanje, snabdevenih uređajima za automatsko dostavljanje podataka. Sve veći značaj poprima i vojnotransportna avijacija, naročito pri prebacivanju jakih vazдушnih desanata na velika odstojanja.

Razvoj naoružanja i borbene tehnike ispoljili su takav uticaj da su se suštinski izmenili sredstva vojnopomorskih snaga i načini borbenih dejstava na moru. Površinska flota sada nije u stanju da se bori protiv podvodnih snaga i aviona naoružanih nuklearnim oružjem. Nuklearne podmornice poseduju neuporedivo veću autonomiju plovidbe od ranijih i kreću se većim brzinama. One su u stanju da ispod vode nekoliko puta oplove oko Zemlje, bez popune gorivom. Naoružane nuklearnim oružjem, postale su dobro skrivene pokretne lansirne rampe, sposobne za nanošenje nuklearnih udara ispod vode i to na većim odstojanjima.

Primena borbene tehnike, ističe autor, nemogućna je bez sredstava elektronike i sada nema roda vojske u kome se ne koriste. Vojna radio-elektronika obuhvata: radio-veze, televiziju, radio-lokaciona i navigaciona sredstva, radio-astronomiju i radio-teledirigovanje. Na bazi nje razvijena je hidro-lokacija, termo-pelengacija, radio-meteorologija, infracrvena tehnika i računске mašine.

Autor zatim razmatra promene u klasičnim rodovima vojske koje su, takođe, suštinske prirode. Masovno naoružavanje jedinica nuklearnim oružjem još više je podiglo ulogu tenkova u eventualnom ratu, s obzirom na to da su oni sposobniji od drugih rodova da odole nuklearnom napadu neprijatelja, da mogu brzo eksploatisati rezultate sopstvenih nuklearnih udara, dejstvovati u kontaminiranim zonama, itd.

Savremena artiljerija je motorizovana i povećane su njene manevarske sposobnosti, kao i domet, brzina gađanja i vatrene mogućnosti. Razvija se bestrzajna artiljerija, pre svega, za borbu protiv tenkova i višecevni reaktivni uređaji za tučenje grupnih otkrivenih ciljeva na velikim površinama. Široko su se razvile protivtenkovske vođene rakete. Pošto je, iz tehničkih razloga, dalje povećanje dometa artiljerije sa izljebljenim cevima gotovo nemoguće, autor smatra da budućnost pripada raketnoj artiljeriji.

Motorizovana pešadija i vazdušnodesantne jedinice naoružani su automatskim streljačkim oružjem. Za borbu protiv tenkova, pešadija se ojačava, a i sama raspolaze, lakim protivtenkovskim sredstvima.

Razvoj tehnike odrazio se i na inženjerske jedinice, čije se mašine za izradu puteva, kao i za druge zemljane radove brzo usavršavaju; poseban se napredak zapaža kod tehnike za izradu mostova.

Razvoj novog oružja i borbene tehnike uticao je na izmenu organizacijske strukture oružanih snaga. Neki rodovi vojske (na primer, konjica) su iščezli, a pojavili su se novi rodovi i vidovi oružanih snaga. Proizišle su značajne izmene u strukturi združenih jedinica. U suvozemnim snagama pojavilo se znatno više tenkova. U armijama mnogih zemalja oformljuju se jedinice opremljene radio-elektronskom tehnikom.

U daljem izlaganju autor razmatra uticaj naučno-tehničkog razvoja na karakter i načine izvođenja borbenih dejstava i ističe da se on odražava, pre svega, u oružju i borbenoj tehnici. Navodeći misao Lenjina, po kojoj »vojna taktika zavisi od stepena razvoja vojne tehnike«, autor napominje da je čitava vojna istorija tu misao sa sigurnošću potvrdila.

Nova borbena sredstva prostorno su uvećala razmah rata. Dok je, na primer, u prvom svetskom ratu uzelo učešća 36 država, u drugom je učestvovalo 61, a u eventualnom ratu, po mišljenju autora, biće ih angažovano još više, dok će njihove teritorije po čitavoj dubini biti podvrgnute ogromnom rušilačkom dejstvu nuklearnog oružja. Iz toga on izvlači zaključak da će rat poprimiti krajnje istrebljujući karakter i prouzrokovati smrt stotina miliona ljudi.

Uništavajuća moć, veliki domet i mogućnost brzog dejstva nuklearnog oružja i raketa korenito su izmenili raniju predstavu o ulozi iznenađenja i značaju početnog perioda rata.

Iznenađenje je oduvek pružalo prednosti prilikom izvođenja ratnih dejstava, ali je u proteklim ratovima to imalo privremeni karakter. U savremenim uslovima, iznenadni masovni nuklearni udar može prouzrokovati teške i nepopravljive posledice. Već u prvim minutima rata razvije se žestoka borba za preuzimanje strategijske inicijative. Za ostvarenje toga cilja zaračene strane će verovatno upotrebiti veći deo raspoloživih nuklearnih projektila, raketa i aviona za njihovo prenošenje. Zbog toga se izuzetno povećava značaj početnog perioda rata, koji umnogome može opredeliti razvoj i ishod rata u celini. Sada se drukčije postavlja i pitanje trajanja rata. S obzirom na već postojeće ogromne zalihe nuklearnog oružja i raznovrsne načine njegove primene, rat može biti veoma kratkotrajan, mada se ne isključuje i njegovo duže trajanje.

Govoreći o razvoju ratne veštine, autor navodi da su nova borbena sredstva prouzrokovala korenite izmene u načinima vođenja rata. Masovna primena tih sredstava uslovljava drugojačiju uzajamnu vezu između strategije, operativne veštine i taktike.

Dok je u prošlim svetskim ratovima strategija ostvarivala postavljene ciljeve kroz bitke i operacije koje su izvodile kopnene snage, mornarica i avijacija, sada ona raspolaže sopstvenim sredstvom — raketnim jedinicama strategijskog značaja. Masovnim nuklearnim udarima te su snage u mogućnosti da unište protivnikova strategijska nuklearna sredstva, poruše industrijske i ekonomske centre od životne važnosti, razbiju glavne grupacije njegovih snaga na ratištu i samim tim reše krupne strategijske zadatke. Na taj način, raketne jedinice strategijskog značaja stvaraju pogodne uslove za dejstva drugih vidova oružanih snaga i menjaju karakter i obim njihovih zadataka. Isto to se događa i u operacijama kopnenih snaga. Uda-

rima raketnih jedinica operativno-taktičkog značaja mogu se uništiti protivnikova nuklearna sredstva napada, razbiti grupacije njegovih snaga, izbaciti iz stroja komandni centri i drugi važni objekti i time stvoriti povoljni uslovi sopstvenim tenkovskim i motostreljačkim jedinicama za brzo postizanje cilja operacije. Proizilazi, zaključuje autor, da viša kategorija vojne veštine (strategija) ima direktan i neposredan uticaj na nižu kategoriju (taktiku).

Uništavajuća moć i veliki domet savremenog oružja drugačije postavljaju pitanje strategijske odbrane. S obzirom na usvojenu ratnu doktrinu koja, po mišljenju autora, proizilazi iz ciljeva rata, borbene mogućnosti savremenih vidova oružanih snaga mogu doći do izražaja u napadu, a ne u odbrani. Zbog toga sovjetska ratna doktrina smatra strategijsku odbranu neprihvatljivim vidom strategijskih dejstava u savremenom ratu.

Pošto je izričito naglasio ogromnu moć i značaj strategijskih borbenih sredstava, autor napominje da se samo njima ne mogu rešiti svi raznovrsni zadaci rata. Ciljevi rata u svetskim razmerama mogu biti uspešno postignuti dejstvima svih vidova oružanih snaga, objedinjenih opštom strategijskom zamisli, odnosno planom, i rukovodećih centralizovano.

Autor ističe da su proizišle duboke promene u karakteru zadataka i načinu izvođenja borbenih dejstava kod vidova oružanih snaga. Dok će raketne jedinice strategijskog značaja svoje zadatke izvršavati nanošenjem nuklearnih udara, kopnene snage, sledeći za tim udarima, izvođiće napade odlučno i brzim tempom na veliku dubinu; pri tome će se vršiti duboki prodori u raspored protivnikove strane, pogotovu što neće biti neprekidnih frontova. Osnovno sredstvo za uništavanje neprijatelja biće nuklearno oružje, upotrebljeno pomoću raketa i aviona, a uporedo s njim široko će se koristiti i druga sredstva (artiljerija, pt-rakete, laka protivtenkovska i streljačka oružja).

Iznoseći dalje promene nastale u načinima izvođenja borbenih dejstava, autor navodi da će se princip grupisanja glavnih snaga (glavni udar) ubuduće drukčije ostvarivati. Dok je u prošlom ratu, za to vršeno grupisanje jedinica, u savremenim uslovima sasređivanje glavnih snaga fronta (armije) u operaciji ostvarivaće se upotrebom većeg dela nuklearnog oružja i drugih vatrenih sredstava po glavnim grupacijama neprijatelja. Napad jedinica izvođiće se po pravicima, uz široku primenu manevra radi udara u bok i pozadinu neprijatelja. Pošto će i neprijatelj težiti da svoje ciljeve postigne napadnim dejstvima, jedinice će često biti prinuđene da vode susretne borbe sa protivnikovim snagama koje vrše protivnapade i protivudare, kao i sa njegovim rezervama koje budu privlačene ka frontu.

Proboj pripremljene odbrane neće se ostvarivati kao do sada, već nanošenjem nuklearnih udara i napadom iz pokreta tenkovskih i motostreljačkih jedinica. Pri uništavanju žarišta otpora u rejonima po kojima su izvršeni nuklearni udari, motostreljačke jedinice na oklopnim transporterima dejstvovaće zajedno sa tenkovima.

U toku napadnih operacija jedinice će biti prinuđene da izvode i odbrambena dejstva, jer — kako autor ističe — čak i pri posedovanju nuklearnog oružja nemoguće je biti jak svuda i na svakom mestu. Zbog toga će na pojedinim pravicima združene, a ponekad i operativne, jedinice prelaziti u odbranu. Osnovu odbrane sačinjavaće gibak i efikasan sistem vatre, koji će se zasnivati na nuklearnim udarima raketnih jedinica, dopunjenim vatrom artiljerije, tenkova i dejstvima avijacije.

Govoreći o karakterističnim osobnostima borbenih dejstava jedinica u PVO, autor navodi da one imaju zadatak da stvore nesavladivu protivvazдушnu, protivraketnu i protivkosmičku odbranu, koja će štititi objekte u pozadini zemlje i koncentracije jedinica. Načini dejstva sredstava PVO pri otkrivanju i uništavanju raznih protivnikovih tipova raketa, aviona i kosmičkih sredstava, kako pri pojedinačnom tako i pri masovnom naletu, odlikovaće se aktivnošću, neprekidnošću i intenzivnošću.

Razmatrajući ulogu vojnopomorskih snaga, autor ističe da se znatno proširio obim njihovih zadataka i radijus dejstva. U savremenim uslovima glavni zadatak ratne mornarice je uništavanje neprijateljevih atomskih podmornica naoružanih balističkim raketama kao i njegovih nosača aviona. Ratna mornarica može izvoditi operacije samostalno ili u sadejstvu sa kopnenim snagama, a sa zadatkom zauzimanja moreuza, iskrcavanja pomorskih desanata na neprijateljevoj obali i uništavanja njegovih desanata. Pri tome, osnovno sredstvo za uništavanje neprijatelja je raketno-nuklearno oružje brodova, priobalnih snaga i mornaričke avijacije.

U savremenim uslovima pojavila se i jedna nova oblast borbenih dejstava — borba protiv radio-elektronskih sredstava, ili kako se to na Zapadu naziva »radio-rat«. Suština te borbe, koja pretpostavlja preduzimanje niza različitih mera, sastoji se u tome da se onemogući rad radio-elektronskih sredstava neprijatelja na zemlji, na vodi i u vazduhu (na avionima i raketama), a da se istovremeno omogući sigurna i prikrivena upotreba svojih radio-elektronskih uređaja. Od umešnosti izvršenja toga zadatka znatno zavisi efikasnost primene raketno-nuklearnog oružja, avijacije i drugih borbenih sredstava.

Na kraju autor navodi da je pojava novog oružja i načina izvođenja borbenih dejstava izazvala značajne promene u metodima rukovođenja jedinicama. Razvoj nuklearnog oružja, raketa različite namene, nadzvučne avijacije i manevarske mogućnosti borbene tehnike zahtevaju automatizaciju u prikupljanju i obradi podataka o situaciji, brzo donošenje odluka i dostavljanje zadataka jedinicama. Tim važnim problemom, ističe on, danas se i bavi vojnotehnička misao.

U zaključku članka autor napominje da su u njemu razmotrene samo osnovne smernice naučno-tehničkog progressa i njegovog uticaja na razvoj novih borbenih sredstava, na karakter budućeg rata i načine njegovog vođenja. Naučno-tehnička revolucija, međutim, sve se više produbljuje i obogaćuje čovečanstvo sve novim i novim pronalascima. Oslanjajući se na dostignuća nauke i tehnike, brzo se usavršava i vojna misao. I ono što se danas pojavljuje kao novo i progresivno, sutra se može pokazati kao zastarelo. Zbog toga, osećanje novog i progresivnog mora biti svojstveno svakom pripadniku oružanih snaga, a dalji razvoj vojnonaučnih pogleda — sastavni deo svakodnevne delatnosti svih vojnih i političkih starešina.

ТАКТИКА У САВРЕМЕНО ДОБА

U ovom članku dvojica sovjetskih autora⁴ iznose svoje poglede na razvoj taktike u uslovima primene nuklearnog oružja i druge savremene bor-

⁴ Генерал-мајор В. Г. Резниченко, кандидат војних наука, доцент и пуковник А. А. Сидоренко, кандидат војних наука: *Тактика на савременом етапе.*

bene tehnike. Uvodni deo članka posvećen je razmatranjima mesta i uloge taktike u sklopu ratne veštine.

Savremena revolucija u vojnoj misli obuhvata istovremeno sve njene osnovne oblasti, tj. sve sastavne delove ratne veštine — strategiju, operativnu veštinu i taktiku. Dok je ranije pojava novog oružja i druge borbene tehnike uticala, pre svega, na forme i načine izvođenja borbenih dejstava, tj. na taktiku, raketno-nuklearno oružje je istovremeno prouzrokovalo izmene u načelima vođenja oružane borbe svih razmera — boja, operacije i rata u celini. Izmenila se uloga boja u sklopu oružane borbe, a u vezi s tim, i taktika u sklopu vojne veštine. Između strategije, operativne veštine i taktike uspostavljena je drugačija uzajamna povezanost i međuzavisnost.

U prošlosti, sve do drugog svetskog rata, boj je bio jedan od načina za razbijanje neprijatelja i postizanje operativnih i strategijskih ciljeva rata, pošto viša komandovanja nisu raspolagala neposredno potčinjenim sredstvima za uništavanje. U drugom svetskom ratu strategijsko i operativno komandovanje je već neposredno raspolagalo nekim borbenim sredstvima za udar po dubokoj pozadini neprijatelja, ali ta sredstva nisu imala odlučujući značaj i uticaj na tok i ishod operacija i rata u celini.

Danas strategijsko i operativno komandovanje, imajući nuklearno oružje i sredstva za njegovo upućivanje na ciljeve, mogu uništavati neprijatelja na velikoj dubini i samim tim ne samo ispoljavati uticaj na taktiku, već i uspešno rešavati zadatke koji su se ranije mogli izvršavati samo dejstvima združenih i nižih taktičkih jedinica. Ta činjenica, ističu autori, postavlja nove zahteve, i to znatno veće nego ranije, pred starešine taktičkih jedinica. Samo duboko shvatanje uticaja strategijskih borbenih sredstava na karakter oružane borbe i poraslog značaja početnog perioda rata omogućava da se pravilno proceni važnost neprekidnog održavanja visoke bojeve gotovosti jedinica za vreme mira, a takođe i značaj odlučnih dejstava u početku rata — kako bi se najefikasnije iskoristili masovni nuklearni udari strategijskim sredstvima.

Po mišljenju autora, promene u uzajamnim odnosima između pojedinih sastavnih delova ratne veštine nikako ne znače da je uloga boja-taktike umanjena. Glavni zadatak jedinica taktičkog značaja u atomskom ratu je eksploatacija učinaka nuklearnog oružja koje primenjuje više komandovanja, dovršavanje razbijanja neprijateljevih grupacija koje su bile podvrgnute nuklearnim udarima, ovladavanje neprijateljevom teritorijom i sprečavanje prodora agresorovim kopnenim snagama na nju. Sasvim je očigledno, ističu autori, da se bez rešenja tog zadatka ne može postići konačna pobjeda nad neprijateljem. Iz toga i proizilazi uloga boja u savremenim uslovima, kao jedinstvenog sredstva za postizanje konačne pobjede, i nužnost svestranog ovladavanja veštinom njegovog vođenja.

Zatim autori razmatraju u čemu je suština nastalih promena u karakteru i načinima izvođenja savremenog boja, osvrćući se prvo na ulogu nuklearnog oružja. Još uvek se u vojnoj štampi nuklearni udari poistovećuju sa pojmom vatre u ranijem smislu, što otežava pravilno shvatanje revolucionarnih promena nastalih u karakteru savremenog boja. Dok se uništavajuće dejstvo vatre običnih sredstava ogleda u mehaničkom udaru granata, parčadi ili zrna u cilj, nuklearno oružje dejstvuje kombinovano — udarom, svetlosnim zracima, neposrednom radijacijom i radioaktivnom kontaminacijom.

Upoređujući dejstvo nuklearnog i običnog (nenuklearnog) oružja, autori ukazuju da je najvažnija stvar u tome što se dejstvom vatre običnih sredstava mogu naneti samo delimični gubici jedinicama. Na primer, u prošlom ratu jedinica ranga puka kad bi pretrpela gubitke u iznosu od 20 do 30 procenata, još uvek nije izbacivana iz stroja, već joj se samo smanjivalo brojno stanje. Iz toga proizilazi da je broj pukova, kao i broj elemenata borbenog poretka, obično ostajao nepromenjen u toku čitavog boja. S druge strane, nuklearno oružje je oružje prostornog dejstva. Njime je moguće skoro momentano uništiti čitave jedinice i elemente borbenog poretka. Znači da nuklearno oružje nije jednostavno povećalo moć vatre, u ranijem smislu, već se pojavilo kao samostalno sredstvo za uništavanje neprijateljevih grupacija i rešavanje drugih važnih taktičkih zadataka. U vezi s tim, nuklearni udar se ne sme izjednačavati sa vatrom običnih sredstava, niti nuklearnom oružju pridavati uloga sredstva za vatrenu podršku borbenih dejstava jedinica.

Mogućnost taktičkog nuklearnog oružja da samostalno rešava važnije borbene zadatke menja samu sadržinu boja. To više nije borba pešadije, tenkova, artiljerije, ostalih rodova i avijacije pri rešavanju taktičkih zadataka, već su to, pre svega, nuklearni udari i brzopokretna dejstva združenih i nižih jedinica, usaglašeni međusobno po cilju, mestu i vremenu. Brz manevar, povezan sa nuklearnim i vatrenim udarima i silovitim jurišima, sačinjava glavni smisao savremenog boja.

Pridajući nuklearnom oružju glavnu ulogu za uništavanje neprijatelja u savremenom boju, autori ističu da se njegovom umešnom primenom može brzo izmeniti odnos snaga i sredstava u svoju korist i neprijatelj razbiti za kratko vreme. Zbog toga je nužno da sve starešine dobro poznaju borbene osobine i mogućnosti nuklearnog oružja i sredstava za njegovo upućivanje na ciljeve, te da mogu brzo procenjivati situaciju i eksploatisati njegove učinke. S druge strane, borba protiv neprijateljevog nuklearnog oružja je posebno važan zadatak koji se mora izvršavati odlučno u svakoj situaciji i svim raspoloživim sredstvima. Na pobedu može računati samo onaj ko uspe da pravovremeno otkrije i uništi protivnikova nuklearna sredstva, a istovremeno sačuva i efikasno primeni svoja.

Karakteristično obeležje savremenog boja je velika pokretljivost (njegov manevarski karakter). Uništavanje neprijatelja nuklearnim oružjem na velikoj dubini, stvaranje breša i međuprostora u njegovom borbenom rasporedu i odsustvo neprekidnog fronta, omogućuju izvođenje borbenih dejstava (brzim tempom) po pravcima, uz primenu različitih oblika manevra. Istovremeno, potpunom motorizacijom jedinica znatno je povećana brzina njihovog pokreta, mogućnost brzog iskorišćavanja učinaka nuklearnih udara, prenošenja težišta s jednog pravca na drugi, brzog narastanja snaga na mestu gde se postiže najveći uspeh i izvršenja juriša iz pokreta. U tim uslovima sasvim je zastarela metoda ujednačenost dejstava jedinica, koja je još nalazila primenu u prošlom ratu.

Pretežan deo borbenih dejstava jedinica ispunjavaće pokreti, marševi i raznovrsni oblici borbe u pokretu. Jedinice će često morati da za kratko vreme prelaze sa jednog vida boja na drugi, ili iz razvijenih borbenih porredaka na pokrete u koloni. Borba će se odvijati veoma neravnomerno, a linije fronta u ranijem smislu, kada su se borbena dejstva odvijala od linije do linije, uz postojanje tesne veze sa susedima, neće ni postojati. Nastojanja obeju strana da iskoriste neposednute međuprostore i breše od nu-

klearnih udara za brz pokret napred dovodiće do uzajamnog uklinjavanja. U takvim uslovima jedinice će često voditi borbena dejstva odvojeno, pri čemu će na njihovim otkrivenim bokovima i u pozadini dejstvovati neprijateljeve snage.

Neravnomernost i izolovanost borbenih dejstava i nagle i brze promene situacije povećavaju značaj samostalnosti jedinica (koje dejstvuju na odvojenim pravcima), inicijative starešina svih stepena i obezbeđenja međuprostora, bokova i pozadine svojih snaga. Istovremeno, ti uslovi zahtevaju do krajnosti smela dejstva jedinica, njihovo odlučno prodiranje u dubinu i široku primenu obuhvata i obilazaka radi udara u bok i pozadinu neprijatelja.

Na kraju razmatranja opštih karakteristika savremenog boja, autori ukazuju na to da se u njemu znatno povećao značaj faktora vreme. Danas, ne dani i časovi, već minuti, pa čak i sekundi mogu rešiti ishod boja. Zbog toga se od starešina zahteva izuzetna brzina reagovanja na situaciju, brzo donošenje odluka, dostavljanje zadataka jedinicama i njihovo izvršavanje. Posebna brzina, tako reći momentana i sasvim samostalna akcija zahteva se od starešina pri dobijanju podataka o atomskim sredstvima neprijatelja.

Zatim autori prelaze na osnovne karakteristike pojedinih vidova borbenih dejstava u savremenim uslovima. Treba naglasiti, ističu oni, da se znatno povećala uloga susretnih bojeva, koji će u sklopu izvođenja operacija biti češći nego ranije, a ponekad i preovladavati nad drugim vidovima borbenih dejstava. Susretni boj će se karakterisati: upornom borbom za uzimanje i održavanje inicijative, brzim prelaskom jedinica u napad iz pokreta, brzinom izvođenja napada, postojanjem otkrivenih bokova i slobodom manevra. Zato, na osnovu podataka izviđanja i tačnih proračuna, nužno je umeti predvideti mogućnost susretnog boja, pravilno raspoređivati snage i sredstva u kolonama, preduhitriti neprijatelja u nanošenju nuklearnih i vatrenih udara, u zauzimanju pogodnih linija, razvijanju jedinica i prelasku u napad.

Korenito se izmenio i karakter napada. On se izvodi po pravcima uz široku primenu manevra. Princip grupisanja snaga i sredstava na glavnom pravcu ostvarivaće se drukčije nego u prošlom ratu. Odbrana će se probijati nuklearnim udarima i napadom tenkovskih i motostreljačkih jedinica iz pokreta i brzim tempom. Osnovni način prelaska jedinica u napad biće, najverovatnije, iz pokreta. Pri tome, da bi se neprijatelj osujetio u nanošenju nuklearnih i vatrenih udara, razvijanje u borbeni poredak i prelazak na juriš moraće se često izvoditi i bez ikakvog zadržavanja na jurišnom položaju. Motostreljačke jedinice, napadajući zajedno s tenkovima, načelno neće silaziti s borbenih vozila, a juriš pešice biće retka pojava. Pešadijska taktika, zaključuju autori, zasnovana na dejstvima streljačkih strojeva, ustupa mesto novoj taktici motostreljačkih jedinica na oklopnim transporterima. Primena nuklearnog oružja stvara pogodne uslove za brzo prodiranje jedinica, ostvarenje gipkog manevra i nanošenje odlučujućih udara u bok i pozadinu neprijatelja.

Razmatrajući pitanje odbrane, autori navode da će jedinice pristupati ovom vidu borbenih dejstava u toku napada, naročito pri odbijanju protivudara nadmoćnijih snaga neprijatelja ili pri nepovoljnom ishodu susretnog boja. Odbrana u tim uslovima organizovaće se za veoma kratko vreme i zasnivaće se na upotrebi nuklearnog oružja, vatri običnih sredstava i pre-

prekama, uz široku primenu manevara i protivnapada. Posedovanje nuklearnog oružja omogućuje braniocu da u potpunosti slomi napad protivničkih jačih snaga i da brzo pređe iz odbrane u napad.

U savremenom boju će se drugačije nego ranije rešavati i pitanje rukovođenja jedinicama. Sada je znatno povećan obim i kvalitetno izmenjen sadržaj podataka o situaciji koji su neophodni starešini za donošenje odluke. Povećao se značaj predviđanja, koji se ne može ni zamisliti bez umešnosti starešine da dijalektičkim metodom analizira situaciju, odnosno bez dobro organizovanog izviđanja i dubokog poznavanja suštine savremenog boja, tehnike, organizacije i taktike svojih i neprijateljevih snaga.

Donošenje odluke i organizovanje sadejstva, kao nikada ranije, zahtevaju mnoštvo složenih taktičkih proračuna. Sam sadržaj sadejstva se izmenio. Osnovno u njemu je usaglašavanje primene običnih vatrenih sredstava sa nuklearnim udarima, kao i da združene i niže taktičke jedinice brzo eksploatišu njihove učinke. Otežano je održavanje sigurne veze i neprekidnog sadejstva u toku boja, stoga se ono ne može ni zamisliti bez svestrane primene tehničkih sredstava komandovanja.

U savremenim uslovima izmenilo se i sadržajno proširilo borbeno obezbeđenje. Pred izviđačke jedinice, sem ranijih zadataka, koji su sada postali veoma složeni, iznikli su i novi. Izviđanje mora da pruži podatke o razmeštaju nuklearnih sredstava neprijatelja, da prati njihov pokret i otkriva i neprekidno kontroliše objekte nuklearnih udara, prikupljajući podatke o radijacionoj, hemijskoj i bakteriološkoj situaciji. Pojavio se i novi vid borbenog obezbeđenja — zaštita od oružja masovnog uništavanja, koji zahteva niz taktičkih i drugih mera. Povećani su zahtevi i izmenili se principi izvođenja PVO. Znatno je porastao značaj borbe sa radio-elektronskim sredstvima neprijatelja i maskiranja, a posebno iskorišćavanja zaštitnih svojstava zemljišta.

Da bi starešine taktičkih jedinica bile u toku savremenih zbivanja, podvlače autori na kraju članka, moraju se neprekidno usavršavati, iznalaziti nove načine izvođenja borbenih dejstava, stalno povećavati borbenu gotovost jedinica i njihovu spremnost za izvršavanje raznovrsnih borbenih zadataka.

TRUPNA POZADINA U SAVREMENOM BOJU

Svoja razmatranja o značaju pozadine i zavisnosti uspešnog izvođenja borbenih dejstava od svestranog materijalnog obezbeđenja jedinice, autor⁵ počinje sledećim citatom Lenjina: »Za uspešno vođenje rata neophodna je čvrsto organizovana pozadina. I najbolju armiju i najodanije pripadnike revolucije neprijatelj će brzo uništiti ako ne budu u dovoljnoj meri naoružani, snabdeveni i obučeni«.

Savremeni boj nameće potrebu za: velikom količinom raznih materijalnih sredstava, posebno goriva i municije; brzom opravkom oštećene borbene tehnike i savremenim ukazivanjem pomoći ranjenicima i bolesnicima. Svi ti zadaci moraće se rešavati u izuzetno teškim uslovima i za ograničeno vreme.

⁵ Генерал-пуковник Ф. М. Малыхин: *Войсковой тыл в современном бою*.

Rad trupne pozadine u savremenom boju se iskomplikovao, pored ostalog, i zbog znatne nomenklature materijalnih sredstava. Sada je pozadina pozvana da obezbedi jedinice raznovrsnom municijom i gorivom, što predstavlja glavnu materijalnu potrebu. Posebno je postalo teško neprekidno snabdevanje jedinica u uslovima brzog tempa napada i manevarskog karaktera borbenih dejstava, kao i na jako kontaminiranom zemljištu.

U savremenom boju drugačije će se rešavati pitanje tehničkog obezbeđenja raznih vozila kojima su opremljene jedinice. Za razliku od prošlog rata kada se radilo uglavnom na jednom mestu, sada će se pozadinske jedinice morati kretati ka oštećenoj tehnici i tamo obavljati remont, i to za veoma kratko vreme.

S obzirom na to da će neprijatelj upotrebljavati raketno-nuklearno oružje i druga sredstva za masovno uništavanje, neizbežno će se pojavljivati veliki gubici u ljudstvu. Zbog toga se pred jedinice sanitetske službe postavlja veoma odgovoran i težak zadatak evakuacije i savremenog lečenja ranjenog i kontaminiranog ljudstva, posebno u rejonima nuklearnih udara. Pri tome će sanitetska služba, za razliku od prošlih ratova, morati da te zadatke rešava za krajnje ograničeno vreme, uz angažovanje ne samo saniteta jedinica koje vode boj, već i pokretnih sanitetskih ustanova viših komandi.

Izrazito obeležje savremene trupne pozadine je njena pokretljivost i sposobnost da neprekidno prati borbene jedinice i da ih svestrano materijalno obezbeđuje i u najtežim borbenim situacijama. Stoga njeno ljudstvo i materijalna sredstva moraju biti sigurno zaštićeni od dejstva radijacije.

Pred trupnu pozadinu nameće se još jedan važan zahtev; naime, ona mora biti osposobljena da u toku napadnih dejstava obavlja materijalno obezbeđenje i zbrinjavanje bez razvijanja pozadinskih jedinica i ustanova za duže vreme. Ona će se u savremenom boju praktično nalaziti u stalnom pokretu i vršiti obezbeđenje za vreme kratkih zastanaka, a često i u toku samog pokreta.

Pokret materijalnih rezervi ka frontu u savremenim uslovima obavljaće se svim vrstama transporta: železničkim, automobilskim, vodenim, vazdušnim i cevovodnim. Za dotur i izvlačenje će se koristiti raznovrsna vozila i uređaji. Trupne pozadinske jedinice primaće materijalna sredstva iz odgovarajućih skladišta i dostavljati ih direktno jedinicama koje vode boj. One su danas visoko tehnički opremljene, pogotovu pozadinske jedinice raketnih i PVO-jedinica, vazduhoplovstva i mornarice; ovo je i razumljivo, jer su kod tih vidova oružanih snaga pogotovu nastupile korenite izmene.

Autor apeluje na sve ljudstvo pozadinskih jedinica i ustanova da neprekidno usavršavaju svoja znanja, izučavajući pravila i uputstva u kojima su sumirana mnogobrojna borbeno iskustva, kao i iskustva sa raznih vežbi. On navodi i neke nedostatke koji se posebno uočavaju na vežbama. Za obučavanje pozadinskih jedinica ponekad se stvara nerealna (lakša) situacija i čine druge olakšice koje negativno utiču na obuku. Neki oficiri ne uzimaju u obzir specifičnosti savremenog boja, već rade po starom, ne obraćajući dovoljno pažnje zaštiti pozadinskih objekata; ujedno su spori u donošenju odluka, ponekad gube komandu nad jedinicama, a posebno kad se situacija brzo menja. Autor smatra da se na taktičkim vežbama, u komplikovanoj i poučnoj situaciji, najbolje može uvežbavati uzajamni rad borbenih i pozadinskih jedinica i stvoriti uslovi da oficiri i mlađi specijalisti ispolje stvaralaštvo, snalažljivost i inicijativu.

Iskustva pokazuju da su pozadinske jedinice bolje osposobljene tamo gde opštevojne starešine obraćaju pažnju na njihovo obučavanje. Autor smatra da tako treba i da bude, jer su jedinice trupne pozadine sastavni delovi pukova i divizija. Jedan puk, na primer, ne može imati visoku borbenu sposobnost i gotovost, čak i ako su mu bataljoni vrlo dobro obučeni, ukoliko to nije postignuto i kod njegovih pozadinskih jedinica.

Na kraju autor ističe da se od ljudstva u trupnoj pozadini zahteva visok moral, s obzirom na to da će ono morati da svoje zadatke izvršava u teškim uslovima neprijateljevog dejstva raketno-nuklearnim oružjem po operativnim i taktičkim rezervama, putevima dotura i evakuacije, poljskim skladištima i bazama za snabdevanje. Sem toga, biće slučajeva kada će pozadinske jedinice morati izvršavati i borbene zadatke (likvidiranje vazdušnih desanata, izviđačkih odreda i okruženih delova neprijatelja i dr.). Savremeni rat u potpunosti potvrđuje postavku da je vojnik na svakom mestu borac, bilo da se nalazi u pozadini ili u prednjim linijama fronta.

G. V.

PROBLEMI NUKLEARNOG RATA

Klauzeviceva definicija da je »rat nastavak mirnodopske politike drugim sredstvima« odražavala je donedavno suštinu rata bez obzira da li se on vodio iz oslobodilačkih razloga, odnosno radi očuvanja nezavisnosti zemlje, ili je imao za cilj podjarmljivanje suprotne strane radi proširenja sopstvene moći.

Odluka za rat se često olako donosila, nezavisno od karaktera rata. Razloge za ovo, po mišljenju autora članka, treba tražiti prvenstveno u tome što se i u slučaju poraza na bojištu nije postavljalo pitanje daljeg opstanka zemlje, tj. njene propasti, već se moralo računati uglavnom na određene gubitke i ustupke suprotnoj strani. Na taj način rat, kao metod rešavanja spornih pitanja, ne samo da nije ograničavao delatnost politike, već je neposredno služio njenom interesu.

Nuklearna sredstva, u takvom odnosu rata i politike, menjaju stvar, jer pred sve one koji odlučuju o ratu i miru postavljaju alternativu ogromnog razaranja koje može dovesti i do potpunog uništenja — čak i u sukobu sa slabijim protivnikom koji raspolaže nuklearnim borbenim sredstvima. Na taj način, nuklearna sredstva, sama po sebi, dovode do toga da se bilo koja strana teže odlučuje za rat; u stvari, ona ograničavaju mogućnost političke akcije, odnosno uslove za otpočinjanje rata. Van svake je sumnje, ističe autor, da do rata ipak može doći, naročito kada se postavlja pitanje opstanka jedne od protivničkih strana.

Postoje i drugi momenti koji utiču na to da do rata može doći, tj. da se prihvati rizik nuklearnog rata. To može, na primer, biti slučaj kada se računa da će se sopstvenim dejstvom onemogućiti nuklearni protivudar protivnika, ili kada se sa sigurnošću računa da će vlastita nadmoćnost u broju i kvalitetu nuklearnih sredstava neutralisati svaki otpor protivnika.

Autor smatra da ovo može da dovede do grozničave trke u naoružavanju u težnji da se pronađu nova i efikasnija sredstva masovnog uništavanja čije bi samo postojanje paralisalo volju protivnika za pružanje otpora. On ukazuje na to da u naoružanju nekih država već danas postoje super-rakete čije bojeve glave raspolažu nuklearnom snagom od 60 do 100 MT.

Pored nuklearnih, treba računati i sa primenom hemijskih borbenih sredstava, prvenstveno nervnih bojnih otrova koji su naročito podesni za paralisanje neprijateljevog protivdejstva, sve do momenta dok se ne uništi njegovo nuklearno-raketno naoružanje (sredstva odmazde). Iz toga proizilazi da bi eventualni rat bio kombinovani nuklearno-hemijski rat. U prilog ovome govori i to — ističe autor — da je već na raznim stranama posebno podvučen značaj nabavke-proizvodnje hemijskih borbenih sredstava koja

Članak *Probleme des Atomkrieges*, koji ovde prikazujemo, objavljen je u austrijskom časopisu *Österreichische militärische zeitschrift* br. 3 (maj—jun) za 1965. godinu. Autor je Generaloberst a. D. *Lothar Rendulic*.

moгу neutralisati otpor protivnika a da ne izazovu smrtne gubitke (prema autorovom mišljenju, radi se, navodno, o sredstvima koja treba da doprinesu »humanizaciji rata«).

Sljedeća karakteristika nuklearnog rata leži u tome što se njegovim neočekivanim otpočinjanjem može postići potpuno iznenađenje. Konvencionalni rat ne pruža tu mogućnost iznenađenja protivnika, jer je nemoguće prethodno sprovesti mobilizaciju i razvoj trupa, a da se to na vreme ne otkrije. Nasuprot tome, kod nuklearnog rata postoje ti uslovi jer otpada potreba za mobilizacijom i razvojem strategijskih raketno-nuklearnih sredstava. Iznenađenje se, prema tome, javlja kao stalno prisutan faktor, o kome obe strane moraju voditi računa kako bi na vreme otkrile eventualne pripreme protivnika. Stalno praćenje situacije u ovom smislu ima za cilj da se protivnik preduhitri u nanošenju početnog nuklearnog udara, kako bi se sopstvenim udarom uništila ili izbacila iz borbe protivnikova strategijska nuklearna sredstva i time izvojevala odlučujuća prednost u početnoj etapi rata. Da bi se u odnosu na svoje snage izbegla ovakva situacija, u poslednje vreme se preduzimaju odgovarajuće mere za zaštitu sopstvenih sredstava. S tim u vezi dolazi do dekoncentracije aerodroma bombarderskih aviona-nosača nuklearnih bombi, izrađuju se podzemna skloništa-silosii za zaštitu raketno-nuklearnih sredstava strategijske namene, dok se brodovi i podmornice naoružavaju odgovarajućim raketama. Istovremeno, umesto ranijeg tečnog goriva, rakete se sada snabdeavaju čvrstim koje obezbeđuje stalnu pripravnost, trenutnu upotrebu i, po potrebi, brzu promenu vatrenih položaja raketnih jedinica. Računa se da bi se na taj način mogla sačuvati osnovna masa nuklearno-raketnih sredstava.

Mala verovatnoća da se iznenadnim udarom može postići uništenje protivnikovih nuklearnih sredstava, kao i određena ravnoteža u pogledu broja i kvaliteta nuklearnih borbenih sredstava, pruža povoljnije uslove za mir i, po mišljenju autora, sada je manje verovatno da bi neka strana donela odluku za rat.

Dve komponente nuklearnog rata. Za razliku od ranijih ratova, u nuklearnom se naoružanje i ostala borbeno sredstva posebno odlikuju svojom raznovrsnošću, jer osim raketno-nuklearnih jedinica, u okviru oružane sile i dalje postoje i konvencionalne snage. U njima postoje takođe raznovrsna sredstva; dok su raketne ili aviobombarderske jedinice naoružane nuklearnim sredstvima strategijske ili taktičke namene, konvencionalne snage su takođe dobile taktičko nuklearno naoružanje.

Ta raznovrsnost borbenih sredstava, njihova organizacija, priprema i sama upotreba, u velikoj meri usložavaju uslove komandovanja i rukovođenja u borbi.

Pojednostavljenje ovog problema pokušava se naći u strogoj podeli strategijskih raketnih jedinica i taktičkih nuklearnih sredstava koja se nalaze u sastavu konvencionalnih snaga po nameni i zadacima.

Raketna borba i iznenadni početni udar. Najverovatnije je, po mišljenju autora, da će agresor otpočeti rat masovnim i iznenadnim udarom strategijskih nuklearnih sredstava, i to prvenstveno po komandnim mestima većih štabova i nuklearnim sredstvima protivnika. Pri tome, agresor će u početnom udaru angažovati veliki broj svojih projektila kako bi, po mogućnosti, onemogućio povratni nuklearni udar protivnika. S obzirom na

nedovoljnu preciznost pogađanja, računa se da je za uništenje navedenih ciljeva potrebno dva do tri projektila na svaki cilj. I u tim uslovima, malo je verovatno da će agresor uspeti da uništi veći broj komandnih mesta i nuklearnih sredstava protivnika. Svojevremeno je Maknamara izjavio da on računa da bi posle prvog udara eventualnog protivnika, u SAD ostalo neštećeno oko 1.000 projektila strategijske namene, pa se s tim u vezi nameće pitanje da li bi ova količina projektila zadovoljila potrebe daljeg vođenja rata.

Ako se, kao primer, uzme da bi u takvom slučaju u SAD ostalo ranije pomenutih 1.000 projektila, 100 vazduhoplovnih baza na teritoriji SAD, 250 baza u prekomorskim zemljama i 60 brodova-nosača raketa, i ako se ima u vidu da je za uništenje jednog ovakvog cilja potrebno više od jednog projektila, onda se može zamisliti kojim bi brojem raketno-nuklearnih projektila trebalo da raspolaže eventualni protivnik.

Nadovezujući se na početni udar, agresor bi nastavio sa sistematskim uništavanjem protivnikovih preostalih raketno-nuklearnih sredstava, što zahteva dalje povećanje broja agresorovih raspoloživih nuklearnih sredstava.

Nasuprot tome, napadnuta strana nastojeće svim silama da što pre odgovori povratnim nuklearnim udarom. Međutim, njeni početni podaci o ciljevima i postavljeni zadaci sopstvenim raketnim jedinicama neće više odgovarati stvarnoj situaciji jer će agresor preduzeti odgovarajuće mere — promene vatrenih položaja — kako bi zaštitio svoje snage. Zbog toga će se u plan vatre morati predvideti i dva do tri udara za pojedine ciljeve po raznim prostorijama. Prema tome, treba računati na to da će prilikom izvršenja povratnog udara veliki broj projektila udariti u prazno i time smanjiti efikasnost njegovog izvršenja. Ovo ujedno ukazuje na to da i u nuklearnom ratu početna inicijativa pruža ogromno preimućstvo.

Opšte je mišljenje da će početak eventualnog rata karakterisati masovni nuklearni udari. Vojni teoretičari SSSR-a smatraju da će rat biti dugotrajan, dok oni u SAD stoje na gledištu da će biti kratkotrajan. Međutim, obe strane su složne u tome da za vođenje rata treba raspolagati, pored raketno-nuklearnih snaga, i snažnim konvencionalnim snagama.

Konvencionalne snage. Savremene konvencionalne snage ne mogu se, po mišljenju autora, više ni zamisliti bez taktičkog nuklearnog naoružanja u svom sastavu. Uključivanje konvencionalnih snaga u strategiju nuklearnog rata još do danas nije u potpunosti sagledano, pa tu postoje određena lutanja i slabosti. Pred te snage postavljaju se sledeći osnovni zadaci: upad na neprijateljevu teritoriju, ovlašivanje uporištima, posedanje zemljišta na koje se prethodno dejstvovalo nuklearnim sredstvima. U odbrani zadatak im je da suzbiju pokušaj neprijateljevih snaga u izvršenju ranije navedenih zadataka, kao i uništavanje neprijateljevih vazdušnih desanata. U svakom slučaju, zadatak im je da vode borbu sa neprijateljevim konvencionalnim snagama, i to u uslovima dejstva taktičkog i strategijskog nuklearnog oružja.

Brzo savlađivanje većih prostorija, visok stepen dekoncentracije, vrlo male gustine snaga i sredstava po kvadratnom kilometru, kao i potreba da se, kako u napadu tako i u odbrani, koncentrišu snage na užim odsecima i za kraće vreme — nameću zahtev da te snage budu veoma pokretljive.

Da bi se ovom zahtevu udovoljilo, pojavila se tendencija da se sva pešadija opremi hermetičnim transporterima koji obezbeđuju pokretljivost trupa po svakom zemljištu i štite ih od radioaktivnog zračenja; oni ne bi

bili samo transportno sredstvo za prebacivanje trupa, već bi pešadija sa njih, po pravilu, vodila i borbu. U nekim armijama već je usvojeno gledište da pešadija uglavnom vodi borbu sa transporterima, a izuzetno peške. Isto tako, celokupna njihova artiljerija, tenkovi, PA-sredstva i raketne jedinice taktičke namene raspolažu sada guseničnim samohodnim vozilima.

Ovakva organizacija jedinica i način rukovođenja njima ne odgovaraju uslovima borbe na svakom zemljištu. Tako je poznato da su mogućnosti upotrebe tenkova na određenom zemljištu ograničene ili isključene. Na primer, šumovito ili jako pokriveno zemljište, kao i brdsko, planinsko i uopšte ispresecano zemljište, isključuju mogućnost borbe mehanizovanih snaga. Na osnovu toga su i sagledane slabosti potpune mehanizacije.

Kada se trupe ne kreću, dužne su da preduzimaju odgovarajuće mere protivnuklearne zaštite.

S obzirom na to da se udarni i toplotni talas šire pravolinijski, za zaštitu od njih dovoljna je izgradnja rovova-skloništa odgovarajuće dubine. Ako su ti rovovi još i pokriveni dovoljno debelim slojem zemlje, oni će poslužiti kao sigurna zaštita i od početnog radioaktivnog zračenja. Sve ovo nameće potrebu da se jedinice opreme odgovarajućim tehničkim mašinama, tipa rovokopača i bagera, koje će obezbediti njihovo brzo ukopavanje.

Strategijski razvoj. Problem razvoja ima svoje posebne karakteristike kada su u pitanju strategijsko-nuklearne snage, a posve drugačije se odražava kada se radi o konvencionalnim snagama.

Prema početnom ratnom planu, raketno-nuklearne snage nalaziće se još pre otpočinjanja sukoba u predviđenom rasporedu za rat (na određenim prostorijama, aerodromima ili delom u vazduhu), i to u punoj borbenoj gotovosti. Problem razvoja za njih ne postoji, jer su one već mirnodopskim rasporedom locirane za potrebe početnog udara. Tu treba ipak voditi računa o tome da neprijatelj ne dođe do tačnih podataka o rasporedu aerodroma i raketnih skloništa. Radi obezbeđenja tajnosti rasporeda, potrebni su široka dekoncentracija aerodroma i raketnih baza, kao i odgovarajuće mere maskiranja. Celishodna je izgradnja široke mreže lažnih objekata, a posebno preduzimanje mera za borbu protiv neprijateljske agenture.

Već pri otpočinjanju neprijateljstava znatan deo konvencionalnih snaga treba da se nalazi bliže ili dalje od graničnog fronta, a u rasporedu koji će obezbeđivati protivnuklearnu zaštitu. Ova koncentracija trupa na graničnoj prostoriji može označiti i početak razvoja. Za vreme mira trupe su rastresito garnizonirane na široj prostoriji. Kao poseban problem pojavljuje se i mogućnost da, pri iznenadnom početku rata, neprijatelj izvrši nuklearni udar po ovim snagama još dok se nalaze u svojim kasarnama ili stalnim logorima.

Za vreme mira neprijatelj već raspolaže podacima o rasporedu jedinica druge strane, a to mu omogućuje da ih uništi početnim nuklearnim udarom — s obzirom da je preduzimanje odgovarajućih mera zaštite veoma teško ili gotovo nemoguće. Tu se javlja jedan od najosetljivijih problema — kako za najkraće vreme izvesti jedinice iz mesta njihovog mirnodopskog rasporeda i dekoncentrisati ih na široj prostoriji.

Ciljevi udara strategijsko-nuklearnih sredstava. U prvoj fazi rata kao ciljevi agresorovih nuklearnih udara prvenstveno se javljaju protivnikova komandna mesta većih štabova i njegova raketno-nuklearna sredstva. Isti

ovi ciljevi važe i za nuklearna sredstva napadnute strane. Kao ostali ciljevi, u toku daljeg vođenja rata, prvenstveno dolaze u obzir neprijateljeve kopnene snage, mornaričke jedinice, luke, saobraćajni čvorovi, politički centri i sredstva saobraćaja. Redosled tih ciljeva po važnosti, kao i njihovog uništavanja, zavisiće od konkretne situacije.

Kao što je poznato, u toku drugog svetskog rata postavljali su se, kao veoma važni zadaci, uništavanje neprijateljevog industrijskog ratnog potencijala i udar po vojnim ciljevima u pozadini, pri čemu se računalo i na ogroman moralni efekat na stanovništvo. Ovaj zadatak nije uspešno izvršen ni nakon četiri godine rata. Nasuprot tome, u uslovima nuklearnog rata potpuno uništenje protivnikovog ratnog potencijala ne predstavlja više neku ozbiljniju teškoću.

Autor, međutim, postavlja pitanje da li će uništavanje protivnikovog industrijskog potencijala za ratne potrebe biti ubuduće od tolikog značaja kao što je to bio slučaj u drugom svetskom ratu. Tada je bilo od životne važnosti da se održi neprekidnost proizvodnje za sve vreme trajanja rata, jer su raspoloživa sredstva podmirivala samo trenutne potrebe, pa je bilo neophodno da se ona stalno znavljaju, kao i da se pronalaze nova i efikasnija borbena sredstva.

Imajući u vidu strahovitu moć razaranja i uništavanja nuklearnih borbenih sredstava, teško se može verovati da će države koje njima raspolazu uspeti da tokom rata nastave sa njihovom proizvodnjom, kao i proizvodnjom konvencionalnog naoružanja. Tome u prilog govori i činjenica da će već u samom početku rata doći do ogromnih razaranja koja onemogućavaju komandovanju da računa na obnavljanje borbenih sredstava. Ovo ujedno nameće zadatak svim zemljama da se još u toku mira obezbede dovoljnim količinama svih potreba za vođenje rata.

Rezimirajući zadatak strategijskog nuklearnog naoružanja, autor podvlači da mu je prvenstveni zadatak uništavanje neprijateljevog nuklearnog naoružanja, a tek potom uništavanje konvencionalnih snaga. Prema tome, uništavanje oružane sile i u nuklearnom ratu ostaje kao strategijski cilj.

Nuklearno ratište. U odnosu na domete savremenih raketnih sredstava, cela se Zemlja sada pojavljuje kao neki poligon za gađanje. Samo ratište obuhvata celokupne teritorije zaraćenih strana. Nestalo je u potpunosti ranijih granica i razlike između ratišta i pozadine.

Tako ogromno prostranstvo ratišta i vrlo veliki dometi savremenih borbenih sredstava omogućavaju dekoncentraciju borbenih sredstava, i to na način da se ona, u većoj meri nego ranije, zaštite od uništavanja.

Međutim, ovo nije slučaj sa naseljenim mestima, koja se u nuklearnom ratu pojavljuju kao osetljive tačke. Osetljivost naseljene teritorije prvenstveno zavisi od gustine i broja naseljenih mesta, broja velikih gradova i njihove industrijske razvijenosti. U tom pogledu, po mišljenju autora, Zapad je u izrazito slabijem položaju od Istoka.

Mobilizacija. Ranije se mobilizacija javljala kao prva radnja na koju se, još pre njenog isteka, nadovezivao strategijski razvoj. U odnosu na ovo, nuklearni rat donosi izvesne izmene.

Kao što je već rečeno, očekuje se da nuklearni rat otpočne jednovremenim masovnim udarom i protivudarom strategijskih nuklearnih sredstava, kojima bi neposredno usledilo dalje sistematsko izvođenje borbenih dejstava ostalih snaga. Poznato je da sve organizacijske mere i puna borbena gotovost raketno-nuklearnih jedinica moraju u potpunosti biti sprovedene još za vreme mira. Prema tome, otpada potreba za mobilizacijom svih raketno-nuklearnih sredstava strategijske namene.

Međutim, i konvencionalne snage moraju još u toku mira biti tako organizovane da mogu trenutno stupiti u dejstvo po otpočinjanju rata. To se odnosi, ističe autor, na 70 do 80% celokupnih efekтива konvencionalnih snaga.

Nemogućnost da se u uslovima početnog masovnog nuklearnog udara sprovede uredno mobilizacija nameće potrebu da se još u toku mira drži veća stajaća armija, jer se ne može čekati da se tek sa početkom rata pristupi pozivanju vojnih obveznika. Isto tako, sasvim je razumljivo da i sve ostale potrebe, kao što su oružje, municija, pogonsko gorivo, transportna sredstva, rezervni delovi i dr., moraju pre početka rata biti obezbeđene u dovoljnim količinama.

Iz ovoga proizilazi da ni jedna od ranije pomenutih komponenata nuklearnog rata ne može računati na mobilizaciju, već mora pre početka rata biti u punoj borbenoj gotovosti.

Težište dejstava. Osnovna karakteristika konvencionalnog rata sastojala se u tome što se težište dejstava obrazovalo grupisanjem snaga i sredstava na pravcima glavnog udara ili na težištu odbrane. U uslovima postojanja nuklearnog naoružanja, čak i u slučaju da ne dođe do njegove primene, pri obrazovanju težišta nameću se drugačiji postupci.

Za strategijska raketno-nuklearna sredstva osnovni zadatak za sve vreme rata, kako u napadu tako i u odbrani, biće uništavanje neprijateljevih komandnih mesta i raketno-nuklearnih sredstava. Jasno je da će se, osim tih zadataka, u toku rata povremeno javljati i potreba za dejstvom po drugim važnim ciljevima, što ne znači da će doći do prebacivanja težišta zadatka, već samo do određivanja konkretnih povremenih zadataka za pojedina oruđa. U okviru samog težišta moguće je da se na pojedine rejone, kao naročito važne, dejstvuje intenzivnije nego na druge.

S obzirom na veliki domet raketnih sredstava, moguće je ostvariti njihov rastresiti raspored na velikom prostranstvu, što isključuje potrebu da se težište obrazuje jačom koncentracijom raketnih jedinica, već se ono odražava samim rasporedom ciljeva.

Drugačije se postavlja stvar i kod obrazovanja težišta konvencionalnim snagama. Ovdje nije više moguće da se, kao ranije, pravovremeno izvrši jače grupisanje snaga, jer bi one za duže vreme bile izložene mogućnosti uništenja neprijateljevim nuklearnim sredstvima. Stvaranje potrebne gustine postiglo bi se na taj način što bi se trupe koncentrično dovele iz dubine, sa takvim proračunom da se u tačno određeno vreme (neposredno) pred napad ili izvođenje odbrane nađu na pravcu težišta dejstva.

Usled toga što i konvencionalne snage raspolažu taktičkim nuklearnim oružjem, norme potrebne gustine ostalih snaga na težištu dejstva znatno su manje nego u drugom svetskom ratu.

Prema tome, iako težište u nuklearnom ratu ima svoje specifičnosti, i drugačije se odražava, ono i u novim uslovima zadržava svoj puni značaj.

Superrakete. Po autorovom mišljenju, značaj superraketa koje raspolažu bojevim glavama snage 60 do 100 MT, još nije na Zapadu potpuno sagledan. Opiti koji su na Istoku vršeni pružaju podatke da jedan ovakav projektil može razoriti i uništiti sve živo na prostoriji čija je veličina ravna površini Holandije. Ako se uzme da su ovi podaci malo i preterani, sigurno je da se ipak radi o oruđu čije mogućnosti daleko prevazilaze efekte svih do sada poznatih nuklearnih sredstava.

U svetlosti ovakvih mogućnosti autor postavlja pitanje da li je savim opravdano uverenje Amerikanaca da se rastresitim rasporedom na kopnu i izgradnjom podzemnih skloništa za strategijska raketna sredstva može obezbediti njihova neranjivost, tj. da se ona sačuvaju od uništenja.

Uprkos preporukama američke vazduhoplovne komande i stručnjaka za nuklearno naoružanje bivši predsednik Kenedi odbio je svojevremeno predloge za usvajanje ovih superraketa u naoružanje američke armije. Ovi su predlozi usledili uz obrazloženje da SAD već raspolažu određenim količinama projektila čije su bojeve glave jačine od 0.5 do 10 MT, a kojim brojem projektila je, kako su predlagači tvrdili, moguće postići iste rezultate kao i onima od 60 do 100 MT. Ovo bi, po mišljenju autora, bilo moguće ako bi veći deo tih raketa bio iskorišćen, što je vrlo malo verovatno, naročito ako bi eventualni protivnik prvi upotrebio svoje superrakete.

Dosadašnja teoretska razmatranja, ističe autor, stvorila su uslove da se u velikoj meri uspešno sprovede zaštita od običnih raketno-nuklearnih sredstava; međutim, izgleda da odbrana od superraketa ni sa teoretske strane nije moguća.

Nuklearni rat i strategija. Pod pojmom strategije podrazumevaju se teorija i praksa pripremanja i rukovođenja oružanom silom radi postizanja ratnog cilja. Po mišljenju autora, suština strategije, kao i rata i njegovog cilja, do sada nisu pretrpele nikakve promene. Kroz ceo istorijski period osnove strategije su pri pravilnom rukovođenju, uvek dolazile do izražaja.

Uvođenje novih i savremenijih borbenih sredstava (automatskog naoružanja, brzometne artiljerije, tenkova, avijacije), kao i sredstava transporta (železnice, kamiona, aviona) nije dovelo do promena suštine strategije. Ona je samo morala da prihvati ta nova sredstva i da im pravilno odredi mesto i način korišćenja u postizanju strategijskog cilja.

Stalan cilj strategije bio je i ostao uništavanje protivnikove oružane sile i angažovanje sopstvenih snaga radi ostvarenja tog cilja. Pri tome se redovno javljaju zadaci obrazovanja strategijskog težišta, iznenađenja, borbenog obezbeđenja itd., kao stalno prisutni elementi strategije. Postojeća borbeno i transportna sredstva, koja su uvedena u naoružanje i opremu savremenih armija za poslednjih sto godina, uticala su samo na izmenu brzine operacija, na način upotrebe pojedinih vrsta naoružanja, odnosno ona su unela neke izmene u način rukovođenja i u sprovođenju mera obezbeđenja.

I u nuklearnom ratu tu se u osnovi nije ništa izmenilo. Iz do sada izloženog vidi se da je i u tom slučaju krajnji cilj uništavanje neprijateljeve oružane sile, kao i da se nuklearno oružje upotrebljava po osnovnim principima njegovog najboljeg korišćenja, što je uostalom bio slučaj i do sada prilikom primene nekog novog borbenog sredstva. Isto tako se vidi da značaj pojedinih elemenata strategije, kao što su početni udar, iznenađenje, težište i dr. i u uslovima nuklearnog rata dolazi do punog izražaja.

Prema tome, napominje autor na kraju svojih razmatranja, mišljenja da se u savremenim nuklearnim uslovima menja suština strategije nisu tačna, jer njene dosadašnje postavke imaju i danas svoju punu vrednost.

Z. V.

BRZINA, VREME, PROSTOR

Sovjetska vojna nauka prilazi analizi i oceni pojava rata sa različitim pozicija: političkih, socijalno-ekonomskih, vojnotehničkih i drugih. Ona istovremeno, ističe autor članka na početku svojih razmatranja, vodi računa o tome da se oružana borba, koja predstavlja osnovni sadržaj rata, potčinjava svojim specifičnim zakonima. U vezi s tim, interesantna je analiza uticaja objektivnih faktora kao što su brzina, vreme i prostor na obuku, vaspitanje i borbena dejstva trupa.

Promene koje se uočavaju prilikom razmatranja uticaja ovih faktora na tok oružane borbe uslovljene su promenama materijalnih sredstava za njeno vođenje i raznim procesima u razvoju vojne misli, o čemu se vodilo oduvek računa u svim dosadašnjim ratovima.

Sa pojavom raketno-nuklearnog oružja, problemi brzine, vremena i prostora privlače posebnu pažnju. Za sovjetsku vojnu nauku, metodološku osnovu istraživanja ovih faktora predstavlja zahtev dijalektike da se brzina, vreme i prostor razmatraju u neraskidivom jedinstvu.

Uzimajući u obzir ovaj zahtev, važno je, **pre svega**, razjasniti zakonitosti na osnovu kojih se manifestuju svojstva brzine, vremena i prostora, karakter njihovog uticaja na načine vođenja borbenih dejstava u različitim situacijama. Posle takve analize mogu se izvlačiti određeni zaključci i davati praktične preporuke o najracionalnijem korišćenju ovih, u stvari, uzajamno povezanih faktora u interesu uspešne borbene aktivnosti trupa.

Brzina. U vojnoj nauci se pod brzinom — bitnom karakteristikom svakog kretanja — obično podrazumeva stepen brzine, intenzitet procesa, pojava, dejstava, izvršenog rada itd. Brzina je u stvari brzo savlađivanje ogromnih prostranstava, ekonomisanje vremenom i sposobnost da se neprijatelj preduhitri; to je ujedno i najbrži prelazak iz jednog u drugo borbeno dejstvo. Brzina je, u krajnjoj liniji, jedan od glavnih uslova za postizanje iznenađenja, zadobijanje inicijative i nametanje svoje volje protivniku.

U svim značajnim ratnim pojavama, brzini pripada prvostepena uloga. Zbog toga se među suparničkim stranama oduvek i vodila uporna borba za superiornost u brzini koja nije prestajala ni u miru. Posle drugog

Posle serije članaka objavljenih pod opštim naslovom »Revolucionarne promene u vojnoj misli, njihov značaj i posledice«, »Krasnaja zvezda« — centralni organ Ministarstva odbrane SSSR-a — počela je da objavljuje novu seriju članaka, pod opštim naslovom »Vojno-naučna misao. Problemi. Istraživanja«, u kojima će biti govora o zakonitostima oružane borbe, njenim specifičnostima, karakteru, načinima i formama vođenja itd. Kao prvi iz te serije, članak general-majora I. Zavgalova govori o značaju brzine, vremena i prostora u savremenom ratu. Članak je objavljen u listu »Krasnaja zvezda« u nastavcima u brojevima od 23, 27. i 30. jula 1965. godine.

svetskog rata ona je dovela do naglog parasta brzina u vojnoj tehnici i dejstvima trupa. Neprekidno takmičenje u povećanju brzina prožima danas čitav sistem izgradnje i pripremu oružanih snaga najvećih armija u svetu.

Kada se govori o brzini u ratu, obično se misli na brzinu kretanja trupa na bojištu, brzinu leta aviona ili raketa u vazduhu, kretanje ratnih brodova na vodi ili pod vodom i na druge vidove mehaničkih brzina. *Brzina kretanja trupa, snaga i sredstava predstavlja spoljašnju i najizrazitiju manifestaciju faktora brzine.*

Može se navesti bezbroj primera iz istorije ratova koji pokazuju kakvu je ogromnu ulogu za uspeh borbenih dejstava igrala brzina kretanja trupa. Visok tempo nastupanja Crvene armije u mnogim operacijama velikog otadžbinskog rata bio je jedan od odlučujućih faktora za postizanje pobeđe nad nemačko-fašističkim osvajačima. Brzina dejstava omogućila je sovjetskim trupama da nanose iznenadne udare tamo gde ih protivnik nije očekivao.

Težnja za povećavanjem brzine kretanja trupa na bojištu ispoljavala je, a ispoljava i danas veliki uticaj na razvoj i izgradnju oružanih snaga. Nije slučajnost što se prišlo potpunoj motorizaciji i mehanizaciji savremenih armija i što je došlo do porasta brzine kretanja snaga i borbenih sredstava.

Donedavno je najveća brzina prilikom podvodnog kretanja dizel-električne podmornice iznosila 10 — 12 čvorova na čas. Prema podacima iz inostrane štampe, podvodna brzina atomskih podmornica dostiže danas 30 i više čvorova na čas. Gotovo ista situacija je i u avijaciji. Brzina savremenog bombardera dva i više puta premašuje brzinu bombardera iz drugog svetskog rata. Nije potrebno posebno isticati kakve su ogromne mogućnosti stvorene pojavom balističkih raketa. Premašujući brzinu zvuka za 15 — 20 puta, one su sposobne da za 25 — 30 minuta savladaju odstojanje od 8 do 9 hiljada kilometara. Da bi se snimila čitava zemljina površina, savremenom izviđačkom avionu trebalo bi oko 60 godina, dok Zemljin veštački satelit, sa odgovarajućom aparaturom, može to obaviti za nekoliko dana.

Moglo bi se navesti beskrajno mnogo primera naglog povećanja brzina u okviru vojne tehnike. To povećanje neposredno utiče ne samo na razvoj i izgradnju oružanih snaga, već i na načine izvođenja operacija i drugih borbenih dejstava. Povećanje pokretljivosti i manevarske sposobnosti na bojištu neizbežno je praćeno povećanjem tempa izvođenja borbenih dejstava, koji je sa svoje strane ubrzao promene situacije.

Sasvim je razumljivo da se prilikom govora o brzini odvijanja pojava rata ne treba ograničavati samo na mehaničku brzinu, jer se njome ne iscrpljuje čitav pojam brzine, već ona predstavlja samo jedan njen vid. Operacija, razna borbeni dejstva i druge pojave i procesi oružanih snaga imaju njima svojstvene forme kretanja, sa njima svojstvenim i za njih karakterističnim brzinama. Ponekad se one ne mogu međusobno meriti već često deluju zajedno, nalaze se u određenoj zavisnosti jedna od druge, čineći kompleks različitih vrsta brzina.

Osnovno merilo prilikom razmatranja razvoja i povećanja mnogih drugih brzina u ratu jeste brzina dejstva sredstava za uništavanje. Progresivni porast tempa kretanja trupa na bojištu ne može se jednostavno

objasniti željom, odnosno odlukom komandanta, već predstavlja objektivno zakoniti proces, uslovljen razvitkom oružja, povećanjem njegove razorne moći, a u skladu s tim i brzine dejstva. Ovo je, s druge strane, u potpunosti opredeljeno nivoom razvitka društvene proizvodnje.

Ako se baci pogled na istoriju ratova, videće se da su se u zavisnosti od kvantiteta i kvaliteta vojne tehnike i oružja menjali i načini vođenja borbenih dejstava, progresivno se povećavala njihova dinamičnost i brzina kretanja trupa, pojavljivala su se nova i brža transportna sredstva. Vatra pešadije i artiljerije, a kasnije i tenkova i avijacije, raščišćavala je put trupama i primoravala ih da povećavaju tempo nastupanja. Sa svoje strane, tempo nastupanja je podsticao ratnu tehniku da neprekidno povećava razornu moć oružja i brzinu njihovog stupanja u dejstvo.

U pojam brzine dejstva sredstava za uništavanje uključuje se ne samo proces rušenja ili uništavanja objekata protivnika, već i brzina pripreme oružja za dejstvo, brzina njegovog dejstva na cilj. Ukoliko su te brzine veće, ukoliko je oružje snažnije, utoliko ga je manje potrebno i utoliko će cilj biti brže neutralisan ili uništen. Dok je, na primer, u prošlom ratu gustina artiljerije u pripremi juriša obično dostizala 200 i više oruđa na kilometar fronta, a artiljerijske i avijacijske pripreme trajale oko 1,5—2 časa, u savremenim uslovima se samo jednim udarom raketno-nuklearnog oružja mogu trenutno uništiti razni ciljevi na velikoj površini.

Zahvaljujući tome, omogućeno je bar za izvesno vreme, raščišćavanje puta jedinicama koje nastupaju, kao i njihovo brzo napredovanje. Ujedno su stvoreni povoljni uslovi za izvršenje krupnih manevarskih dejstava radi izbijanja na bokove i u duboku pozadinu neprijateljevih snaga.

Takva dejstva se, po mišljenju autora ovog članka, razrađuju u obuci i na vežbama i uglavnom se uspešno obrađuju. Ali ima i neuspeha. Jednom prilikom, na primer, bataljon nije uspeo da iskoristi rezultate »nuklearnog udara«. To se dogodilo zbog toga što je komandant, naišavši na svom pravcu dejstva ispred zone razaranja na zaslon »protivnika«, doneo odluku za frontalni juriš. Na taj način se borba odužila i smanjio tempo napada.

Gubitak brzine u ovom slučaju objašnjava se time što komandant nije iskoristio visoku pokretljivost svojih jedinica, već se odlučio za frontalna dejstva. Iskustva sa vežbi pokazuju da slične greške prave i neke druge starešine. Oni, iz neobjašnjivih razloga, smatraju da se posle »nuklearne eksplozije« uspeh prvenstveno može postići pravolinijskim dejstvima koja, tobože, omogućavaju da se »protivniku« za kratko vreme nanese poraz. Ovakvim teorijama najčešće pribegavaju oni komandanti koji ne raspoložu dovoljnim podacima o »protivniku« i zemljištu.

U datom slučaju se zaboravlja da opasnost od nuklearnog udara primorava branioca da znatno dekoncentriše svoje snage i da time stvara praznine i međuprostore u njihovim borbenim porcima. Uklinjavajući se u njih napadač može postići veliku brzinu prodiranja. I obratno, frontalna dejstva po preostalim ili ka mestima nuklearnog udara isturenim grupacijama protivnika mogu se odužiti i dovesti do smanjenja tempa nastupanja. Put koji izgleda najkraći može se pokazati kao najduži.

Udari nuklearnog oružja i visoki tempo nastupanja stavljaju takođe u pokret i odbranu, primoravajući branioca da široko manevruje snagama i sredstvima kako bi uspostavio stanje u rejonima podvrgnutim udarima

i brzo stvorio zaslone na pravcu nastupanja glavnih protivničkih grupacija. Znatno češće nego u ranijim ratovima, trupe u odbrani biće prinuđene da se povlače ili izlaze napred na nove linije, da na brzu ruku organizuju odbranu neposednutih međuprostora i otkrivenih bokova, stvorenih protivničkim nuklearnim udarima. U savremenim uslovima u odbrani će odlučujući značaj imati brzina pokreta trupa ka ugroženim pravcima, brzina organizovanja protivnapada i protivudara drugim ešelonima i rezervama.

Naročito veliki značaj imaće brzina koncentracije i dekoncentracije trupa, koje dobijaju svojevrсни vid manevra i postaju neodoljivi deo operacije i drugih borbenih dejstava. Dok se donedavno na nekim vežbama na dekoncentraciju snaga gledalo kao na »čisto formalni akt«, to se gledanje danas iz osnova promenilo, jer je sasvim očigledno da će od umešnosti i sposobnosti jedinica da brzo ostvaruju takav manevar često zavisiti uspeh borbenih dejstava.

Prema tome, primena velikih brzina prilikom kretanja trupa u savremenim uslovima predstavlja objektivno uslovljenu nužnost. Spora dejstva ne odgovaraju borbenim svojstvima savremenog oružja. Da bi trupe u nastupanju mogle s najvećim efektom da iskoriste rezultate nuklearnih udara, neophodno je maksimalno povećati brzinu njihovog kretanja i njihovu manevarsku sposobnost na bojištu. Ovaj zadatak se razrađuje u borbenoj obuci, a uzima se u obzir i pri izgradnji transportnih sredstava za armiju. Već danas se u svim savremenim armijama smatra da će vazdušni transport za kopnene snage biti isto tako običan vid transporta kao što su to i željeznički i automobilski.

Uticao brzine se, svakako, ne ograničava samo na oblast kretanja trupa i dejstvo sredstava za uništavanje, već, tako reći, prožima čitavu delatnost oružanih snaga. Može se, na primer, govoriti o brzini izgradnje i savlađivanja raznih vrsta prirodnih i veštačkih prepreka, o brzini snabdevanja trupa materijalno-tehničkim sredstvima, brzini sprovođenja mera prilikom komandovanja trupama itd. U svim tim oblastima vidljiva je zajednička tendencija neprekidnog povećanja brzina. Na toj osnovi se odvija proces izmena u načinima vođenja oružane borbe, u povećanju dinamičnosti borbenih dejstava — do koje dolazi usled brze i nagle promene situacije.

Pri svemu tome, uticaj situacije na vojne rukovodioce javlja se kao nešto spoljašnje, koje ne zavisi od volje i svesti ljudi, ali koje utiče na čitavu njihovu delatnost. Sa svoje strane, opet, odluke vojnih starešina, oživotvorene u borbenim dejstvima trupa menjaju situaciju. Radi se o međusobnom odnosu objektivnog i subjektivnog u oružanoj borbi. Izučavanje tog odnosa i predstavlja najvažniji sadržaj naučnog rukovođenja armijom.

Odlučujući uticaj brzine dejstva sredstava za uništavanje na razvoj i porast mnogih drugih brzina postavlja pred vojne rukovodioce zadatak temeljitog i svestranog izučavanja oružja i borbene tehnike, njihovog stalnog usavršavanja i umešne primene.

Zakoni oružane borbe manifestuju se isključivo kroz aktivnosti ljudi. Sami od sebe oni ne izazivaju pojedine događaje na bojištu, već samo stvaraju realne mogućnosti za takve pojave. Zadatak komandanta se sastoji u tome da pravilno odredi i otkrije te mogućnosti, a zatim da usmeri napore jedinica na njihovo realizovanje.

To važi i za brzine u vojnoj nauci, koje su se pri njihovom pravilnom i umešnom korišćenju uvek pretvarale u najvažniji faktor snage. U raznim

borbenim dejstvima i operacijama ne mora se uvek imati nadmoćnost u snagama nad protivnikom. Međutim, kada se ima nadmoćnost u pokretljivosti trupa, može se brzo izvršiti manevar i obezbediti pretežna nadmoćnost snaga tamo gde se izvršava glavni zadatak, odnosno postići uspeh.

Težnja za umešnim korišćenjem prednosti koje pružaju brzine ne treba da dovede do nerazumne žurbe. Sva komandantova dejstva moraju se zasnovati na svestranom sagledavanju situacije, na trezvenom proračunu i visokom majstorstvu. Izbor brzine mora uvek biti potpuno opravdan i zasnovati se na realnim mogućnostima trupa, koje se stvaraju još u miru. Danas se od komandnih kadrova i čitavog ličnog sastava armije i mornarice zahteva stalna briga o povećanju brzina, o brzom izvođenju postupaka i dejstava u svim oblastima njihove borbene delatnosti. Težnja ka primeni velikih brzina mora prožimati čitav sistem obuke i vaspitanja pripadnika armije.

Vreme. Ono kao nevidljivi dirigent stoji iza svake pojave armijskog života, iza svakog postupka komandanta i rukovodioca. U planovima štabova i delatnostima vojnih rukovodilaca vreme je oduvek igralo veoma važnu ulogu. Ta njegova uloga je mnogostruko porasla usled korenitih promena do kojih je došlo u oblasti vojne tehnike. Pojava raketno-nuklearnog oružja, potpuna motorizacija i mehanizacija armija, široka primena automatike i elektronike u vojsci — sve je to danas na nov način postavilo pitanje mobilnosti armija, operativnosti u radu komandanata i štabova i podiglo značaj faktora vreme.

Problem vremena u vojnoj nauci obuhvata široki krug pitanja. Naime, može se govoriti o njegovom korišćenju u ulozi faktora snage, o borbi za dobitak u vremenu, o izboru momenta za početak borbenih dejstava, o pravovremenim, zakasnelim i prevremenim dejstvima, o periodu traženja i praktičnoj proveru novih oblika organizacije armija, načina vođenja oružane borbe itd.

U ratu prednost ima ona strana koja najracionalnije koristi vreme koje joj stoji na raspolaganju za pripremu i organizovanje borbenih dejstava. Zadovoljavanje ovog uslova doprinosi jačanju trupa, jer njihove borbene mogućnosti ne zavise samo od kvantiteta i kvaliteta oružja, vojne tehnike i moralno-borbenih kvaliteta ljudi, već, u istoj meri, i od organizacije i spremnosti za borbena dejstva.

U prošlosti su zaraćene strane uvek težile da parališu snage i rezerve protivnika, da ga liše vremena potrebnog za razvoj i obezbeđenje borbene gotovosti trupa. Svaka strana je nastojala da se što brže pripremi za borbena dejstva, da u tom pogledu preduhitri neprijatelja i time ga postavi u nepovoljne uslove. Jedan od uzroka ovakvih uspeha kakve je, na primer, postigla nemačko-fašistička armija u početku drugog svetskog rata leži upravo u tome što je ona preduhitrila svoje protivnike u razvoju oružanih snaga, odnosno što je preduzela strategijsku inicijativu i što je mogla slobodno da manevruje trupama.

Težnja da se vreme iskoristi kao faktor snage često određuje i suštinu strategije jedne zemlje. »Strategija zamaranja, iscrpljivanja i iznuravanja snaga«, »strategija zadržavanja«, »strategija munjevitih dejstava« — svi ti nazivi govore sami za sebe. U osnovi svih tih strategija oslonac je vreme. U zavisnosti od toga određivani su i načini vođenja rata. Oni su bili ili pasivni, za koje je karakteristično iščekivanje, ili su se odlikovali visokom aktivnošću.

Ako je u prošlim ratovima faktor vreme igrao veoma važnu ulogu, njegov značaj u savremenom ratu još više se povećava. Značaj vremena koje danas stoji na raspolaganju pojedinoj zemlji za izgradnju odgovarajućeg vojnog potencijala, za njegovo stavljanje u pokret, može se meriti sa značajem naučno-tehničkih dostignuća i proizvodno-ekonomskih mogućnosti te zemlje.

U eventualnom ratu, ako ga imperijalisti otpočnu, »strategija iznuranja« će se jedva moći primeniti jer je preživela. Današnja sredstva oružane borbe zahtevaju izuzetno aktivna i odlučna dejstva. Svako zakašnjenje može samo izazvati suvišne žrtve i dovesti do slabljenja sopstvenih oružanih snaga. Kao podrška ovom tvrđenju može da posluži i sledeće poređenje dok je u periodu 1940—1945. godine anglo-američka avijacija, izvršivši ogroman broj avio-poletanja, uspela da baci na objekte u Nemačkoj i na zemlje koje je ona okupirala oko dva miliona tona bombi, danas je jedna raketa strategijske namene u stanju da na cilj dopremi nuklearno punjenje deset puta jače od ukupne snage eksploziva sadržanog u ona dva miliona tona bombi.

Ako se tim, tako reći, neograničenim razornim mogućnostima doda još i ogromna brzina raketa, onda postaje očigledno do čega bi dovelo i najmanje zakašnjenje u otpočinjanju borbenih dejstava. U doba kada dominira nadzvučna brzina, kada postoji stalna opasnost od iznenadnog nuklearnog udara agresora koji bi zahtevao hitna uzvratna dejstva, gotovost armije za izvršavanje borbenih zadataka meri se ne danima i časovima, već minutima, a ponekad čak i sekundama. Jedino ako se obezbedi takva gotovost, može se za onih 25 do 30 minuta, koliko je potrebno interkontinentalnoj raketi da savlada odstojanje od 8 do 9 hiljada kilometara, iskoristi moć oružja za uzvratni udarac.

Ovo nameće sledeći zaključak: *gledano sa vojnog aspekta, među suparničkim stranama se uvek vodi uporna borba za dobitak u vremenu*, da se protivnik preduhitri u pogledu razvoja i pripreme armije, u postizanju nadmoćnosti u snagama i sredstvima, u prvom redu nadmoćnosti na glavnim pravcima, u preticanju za prelazak u odlučna dejstva. Ta borba počinje još u miru. Imperijalističke države teže da tako organizuju ekonomiku da bi je bez posebne rekonstrukcije mogli prebaciti na ratni kolosek. Radi dobijanja u vremenu, one drže mnogomilionske armije u takvoj borbenoj gotovosti i sa takvim grupisanjem koje omogućava da odmah otpočnu ratna dejstva najvećih razmera, uz korišćenje svih savremenih sredstava razaranja.

U jednom od ranijih intervjuja, ministar odbrane SAD Robert Maknamara izjavio je predstavnicima štampe: »... mi danas imamo oko 2.700 bojevih glava, dok smo ih pre četiri godine imali svega 850. Na taj način mi sada imamo otprilike tri puta više bojevih glava nego onda. Čak ni to ne može biti pravo merilo narastanja našeg potencijala, s obzirom na to da se oko 800 ili 900 tih bojevih glava danas može dopremiti do cilja za pola časa, dok je pre četiri godine samo njihov veoma mali broj mogao biti dopremljen na cilj za manje od nekoliko časova«.

Autor članka smatra da je — bez obzira na apsolutnu tačnost ovih podataka — jedna druga stvar važna u toj izjavi. Naime, te cifre pokazuju kako se na vojnom planu vodi borba za dobitak u vremenu. Otpočeta još u miru, ta će se borba voditi i za vreme rata.

Dobitak u vremenu na bojištu postiže se čitavim kompleksom mera koje treba da obezbede i brzo prikupljanje i veliku brzinu pokreta trupa na velika odstojanja, brzo uvođenje u dejstvo oružja i dobro organizovano snabdevanje jedinica materijalnim sredstvima. Dobitak u vremenu se obezbeđuje ne samo borbenim dejstvima sračunatim na iznuravanje protivnika već i maksimalnim skraćivanjem vremena za izvršenje bilo koje mere i maksimalnim povećanjem brzine svih procesa. To je opet, sa druge strane, direktno zavisno od stepena obučenosti i uvežbanosti ličnog sastava.

Iskustvo pokazuje da se prilikom ocene nekog manevra uglavnom gleda na umešnost njegovog izvođenja i iskustvo (korist) koje on pruža, dok se na brzinu i preciznost, na to koliko vremena je utrošeno za taj manevar, ne obraća uvek dovoljno pažnje. To je, ističe autor članka, iz osnova nepravilno. Jer i najveštiji manevar može biti neuspešan ako se izvodi bez vođenja računa o vremenu. Može se doneti najpametnija odluka, predvideti najsmeliji taktički postupak, ali ako se to predviđeno bude izvršavalo sporo i ne vodi računa o protivnikovom protivdejstvu, onda je neuspeh gotovo neizbežan.

Neracionalno i neumesno trošenje vremena u ratu često dovodi do njegovog kasnijeg preteranog skraćivanja, žurbe i, u krajnjoj liniji do neuspeha predviđenih mera. *Gubitak vremena je isto tako opasan kao i nerazumno trošenje snage i sredstava, on slabi sopstvene snage i jača protivnikove.* Stoga je danas neophodno ocenjivati dejstva trupa, komandanata i štabova i sa gledišta njihovog utroška vremena na pripremu i organizovanje borbenih dejstava.

U vezi s tim, u toku oružane borbe izuzetno važan značaj dobija izbor momenta za početak dejstva. Bez preterivanja se može reći da u ratu od pravilnog izbora momenta otpočinjanja operacija i drugih borbenih dejstava umnogome zavisi uspeh u izvršavanju zadataka postavljenih trupama. Jedna je stvar, na primer, napadati protivnika kad se on razvio i učvrstio svoje borbene poretke, a druga kada on to još nije uspeo da uradi; kada je u njegovim redovima još uvek jak napadni elan ili kada je on već iskoristio sve svoje rezerve, odnosno kada je njegova borbena sposobnost znatno narušena. Ishod borbenih dejstava zavisi takođe i od toga da li su otpočeta kada su sopstvene trupe posedovale neophodnu snagu i sredstva ili kada su bile oslabljene prethodnim dugotrajnim borbama. Za otpočinjanje borbenih dejstava i za njihov kasniji razvoj veliki značaj ima i vođenje računa o godišnjem dobu, dobu dana i sl.

Naročito je važan izbor momenta za uvođenje u borbu drugih ešelona i rezervi. Njihovo prevremeno uvođenje nikada nije davalo pozitivne rezultate, a protivnik, raspolazući još uvek dovoljnim snagama, nanosio im je poraz i primoravao da prekinu aktivna dejstva. Do istih posledica dovodilo je i zakasnelo uvođenje u borbu drugih ešelona i rezervi. Neprijatelj je uspevao da se do toga vremena učvrsti ili privuče sveže snage i da organizuje protivdejstva.

Prema tome, *neposredno uz izbor momenta za otpočinjanje operacija i drugih borbenih dejstava mogu se postaviti i takvi faktori kao što su pravovremena, zakasnela i prevremena dejstva.*

U vezi sa izborom momenta za otpočinjanje dejstava treba još napomenuti da zakasnela i prevremena dejstva obično daju istima rascepan i neorganizovan karakter. Međutim, ovo se ne odnosi na rascepanost i

različitost dejstava po vremenu izvođenja. Dejstva koja se ne izvode istovremeno mogu biti uspešna ako su unapred planirana kao uzastopno nanošenje udara, kao određeni manevar čiji je cilj obmana protivnika, odnosno koja treba da ga prinudi da svoje snage utroši po delovima, van glavnog pravca. U periodu 1944—1945. godine, Crvena armija je izvela niz postupnih krupnih napadnih operacija, prenoseći udare sa jednog sektora ogromnog fronta na drugi. Protivnik se gubio u pretpostavkama o mestu i vremenu sledećeg udara, bio je prinuđen da rasipa svoje snage i rezerve i postavljao ih je po delovima pod udare sovjetskih snaga.

Vreme u ratu postavlja objektivni faktor situacije i njegova duboka povezanost sa događajima postoji nezavisno od svesti i volje ljudi. Međutim, čovek može spoznati tu povezanost i odrediti uticaj faktora vreme na tok i ishod borbenih dejstava, što u krajnjoj liniji omogućava da se taj faktor efikasno iskoristi.

Radi efikasnog korišćenja vremena komandant mora da zna da ga potčini sebi, tj. da odredi takav tok i redosled događaja da faktor vreme maksimalno doprinese postizanju pozitivnih rezultata kako bi se planirana dejstva izvršila u strogo utvrđenom roku. Svi komandni nivoi moraju vreme planirati tako da ga bude dovoljno za sve njihove potčinjene instance i za sve predviđene mere.

Stvarnost pokazuje da se taj zahtev ne poštuje uvek. Sa sigurnošću se može reći, ističe autor, da se preko 90 procenata svih grešaka vezanih za nepravilno korišćenje vremena objašnjava potcenjivanjem ili odsustvom studioznog, zaista naučnog proračuna svakog časa i svakog minuta. U ratu je svakako teško predvideti sve ono što može uticati na proračun vremena. Tu ima vanredno mnogo raznih slučajnosti. No u tome se i sastoji veština komandanta da na osnovu opštih zakonitosti predvidi moguće slučajne pojave. Za borbu sa slučajnostima *potrebno je imati rezervu vremena.*

Veština da se vreme realno proračuna ne postiže se odmah, već se stiče praksom. Pri tome je veoma važno gledati unapred i sagledati specifičnosti savremenog rata. Međutim, u mirnodopskoj obuci pojedini štabovi i komandanti još uvek troše veliki deo vremena na šablonosko i glomazno planiranje izvođenih vežbi i na razradu glomaznih dokumenata. To se radi na uštrb vremena neophodnog za neposrednu pripremu jedinica tako da su one prinuđene da nedovoljno pripremljene stupaju u dejstvo.

Raketno-nuklearni rat, u slučaju njegovog izbijanja, neće, po mišljenju autora tolerisati slične propuste. U prošlim ratovima naročito u njihovom početku, uvek je postojao *period istraživanja i praktične provere* novih formi organizacije sopstvene armije i načina vođenja borbenih dejstava. Tek pošto bi te forme i način bili provereni, dobijali su široku primenu. Računati na takav period u savremenim uslovima znači unapred sebe osuditi na usporena, neodlučna dejstva i mogućni poraz.

Relativno spori razvoj događaja u prošlim ratovima omogućavao je komandantu da ispravlja greške do kojih je dolazio u toku borbenih dejstava. Danas će svaka jedinica vremena biti maksimalno zaštićena događajima od ogromnog operativnog, pa čak i strategijskog značaja, a sami događaji menjaće se kaleidoskopskom brzinom. U savremenom ratu, *neće biti vremena za ispravljanje učinjenih grešaka ili će ga biti suviše malo.*

Sve su to razlozi zbog kojih se danas ne sme računati približno, tj. meriti odočka. Najveći značaj sada dobijaju operativnost i stvaralački rad.

komandanata i štabova i njihova sposobnost da u kratkom roku upoznaju jedinice sa borbenim zadacima, kao i da se izbore za to da one djeluju tačno, organizovano i usklađeno. S obzirom na to da velike brzine i maksimalno skraćivanje vremena uslovljavaju veliko fizičko i duhovno naprezanje ljudi, još više raste značaj moralnog faktora. To obavezuje komandante i ostale strešine na još celishodniji vaspitni rad. To će omogućiti da se podigne borbena gotovost jedinica, da se ojača njihova borbena sposobnost, i, u krajnjoj liniji, da se dobije u vremenu. A dobiti u vremenu u savremenim uslovima znači, po mišljenju autora, umnogome unapred usloviti uspešno izvršavanje kako taktičkih tako i operativno-strategijskih zadataka.

Prostor: Kada se u okviru vojne nauke govori o prostoru, pod tim se, pre svega, podrazumevaju teritorije i akvatorije sa njihovim fizičko-geografskim, ekonomskim i političkim karakteristikama, teritorije i akvatorije koje se koriste kao ratna poprišta. To poprište interesuje vojnu nauku sa gledišta moguće primene na njemu ovih ili onih sredstava i načina oružane borbe.

U ratu se prostor ispoljava na različite načine. U jednom slučaju se javlja kao udaljenje ili kao rastojanje, u drugom — kao određena teritorija, kao zemljište i, na kraju, kao i jedno i drugo istovremeno. U bilo kojem slučaju, *prostor uvek utiče na način izvođenja borbenih dejstava. Generalštabovi, komandanti i komandiri moraju odmeravati mogućnosti i sposobnosti svojih snaga i sredstava u vezi sa prostornim obimom planiranih dejstava.* Trupe se suočavaju s neophodnošću da se prilagođavaju karakteru zemljišta, da vode računa o njegovim dobrim i lošim stranama i, zavisno od toga, da odabiraju načine izvođenja operacija i drugih borbenih dejstava.

Prostor kao dimenziju, kao odstojanje, neposredno opredeljuje udaljenost pojedinih protivničkih strana. U zavisnosti od toga određuje se dostiznost pojedinih objekata, verovatnoća njihovog uništavanja i utrošak snaga i sredstava neophodnih za postizanje uspeha.

U prošlim ratovima velike udaljenosti nisu dozvoljavale armijama da brzo postižu strategijske ciljeve. Za ovo je bilo neophodno rešiti niz intervalnih složenih zadataka vezanih za obavezno razbijanje neprijateljevih oružanih snaga i zauzimanje njegove teritorije. Velika udaljenja igrala su u određenim uslovima pozitivnu ulogu. Tako su, na primer, za hitlerovsku avijaciju u toku čitavog rata bili nedostižni tako važni ekonomski rejoni SSSR-a kao što su Ural, Sibir i Daleki istok.

U savremenim uslovima, pri postojanju nadzvučnih brzina i praktično neograničenog dometa raketa, izmenio se i raniji geografski pojam odstojanja. Sada se vreme za savlađivanje ogromnih prostranstava meri minutima, dok je za uništavanje dostupna praktično svaka tačka na Zemljinoj kugli. Odlučujući značaj nemaju odstojanja, već brzina i domet sredstava za uništavanje i njihova razorna moć.

No, i pored toga, stepen udaljenosti protivničkih strana jedne od druge ispoljiće bitan uticaj na oblike borbenih dejstava. Sasvim je očigledno da su jedne snage, sredstva i načini dejstva potrebni za udar po neprijatelju koji je udaljen na hiljade kilometara, a druge za udar po bližim (susednim)

rejonima. U ovom drugom slučaju lakše je vršiti izviđanje, a objekti protivnika mogu se uništiti operativno-taktičkim raketama i taktičkom avijacijom. Najzad, bliže rejone mogu brže zauzeti i kopnene snage.

Teža je stvar pri dejstvu na protivnika koji se nalazi na znatnoj udaljenosti. Velika odstojanja zahtevaju naročitu preciznost i sigurnost dopremanja sredstava uništenja na cilj. To se obezbeđuje visokim kvalitetom konstruktivnog rešenja, zatim izrade i upotrebe dirigovanih projektila i sredstava za dopremanje, kao i odličnom obučenošću ličnog sastava itd.

Međutim, i pri dejstvima na kontinentalnim vojištima ne sme se zanemariti faktor prostor. I ovde će udaljenost vojišta ispoljiti veliki uticaj na karakter borbenih dejstava. Visoka tehnička opremljenost, na primer, dozvoljava napadaču da brže savlađuje odstojanja, ali istovremeno ona zahteva i složenije i preciznije proračune, načine prebacivanja snaga, svestrano uzimanje u obzir fizičko-geografskih uslova vojišta. Ovde se prostor pojavljuje kao površina teritorije, kao konkretno zemljište.

Dok su dalekometnost i brzina leta raketa naglo smanjile odstojanja u smislu utroška vremena za njihovo savlađivanje, uništavajuća moć nuklearnog oružja je umnogome proširila sferu ubojnog dejstva i nametnula znatnu rastresitost trupa, borbenih sredstava i pozadinskih objekata. To znači da su vojišta postala pretesna da bi se na njima razvile onolike snage i onaj broj sredstava koji su primenjivani u prošlom ratu. Kao posledica svega toga naglo je porastao značaj veličine državne teritorije, ratišta i rejonu izvođenja ratnih dejstava.

Autor navodi da su sovjetski i inostrani stručnjaci izračunali da ako bi se, primera radi, uzela zemlja sa razvijenom industrijom i površinom od oko 300—500 hiljada kvadratnih kilometara i, u kratkom vremenskom razmaku, nad njenom teritorijom izvršila eksplozija nekih 100 nuklearnih punjenja jačine po 2 megatona, svi industrijski rejoni i administrativno-politički centri pretvorili bi se u ruševine.

Zanimljive su cifre, ističe autor, iznete u jednom zvaničnom dokumentu Kongresa SAD. U njemu se navodi sledeći podatak: ako bi se u početnom periodu rata najvažnijim centrima Sjedinjenih Američkih Država nanela 263 termonuklearna udara, svaki u jačini srednjeg trotilskog ekvivalenta, od oko 5 miliona tona, oni bi prouzrokovali rušenje oko 70 velikih gradova, 132 krupna vojna objekta i mnogih važnih industrijskih postrojenja.

Mogli bi se navesti i mnogi drugi podaci koji govore o porastu značaja veličine državne teritorije u savremenim uslovima. Otuda i težnja za dekoncentracijom snaga i sredstava, industrijskih i vojnih objekata. Govoreći o tome koliko su ranjive strategijske snage SAD, ministar odbrane Maknamara iznosi da je 60% raketa *Polaris* rastureno po moru i skriveno u njegovim dubinama (u podmornicama). Rakete *Minuteman* smeštene su u utvrđenim i takođe dekoncentrisanim podzemnim tunelima. » No, bombarderi su veoma osetljivi. Zbog toga predviđamo da će polovina naših bombardera biti uništena prvim talasom raketa, a moguće je da će ih biti uništeno i preko 50% «.

Iz ovoga se očigledno vidi koliki je značaj teritorije i veličine površine i njihov uticaj na vojnu izgradnju još u miru. Razumljivo je da se ovaj uticaj povećava u toku izvođenja borbenih dejstava.

Povećanje moći i dometa savremenog oružja daje osnove za tvrdnju da će se prostorni okviri ovih dejstava neizmerno proširiti. Već u samom

početku rata biće očigledno izbrisane granice između pozadine i fronta. Dejstvu raketno-nuklearnog oružja u većoj ili manjoj meri biće podvrgnuta čitava Zemljina kugla. Otuda i autorov zaključak da *savremeni rat prelazi okvire državnih granica zaraćenih strana i pretvara čitavu planetu u arenu budućih borbenih dejstava.*

Takav ogroman razmah rata neizbežno će izazvati naglo povećanje strategijskog i operativnog manevra snagama i sredstvima i skratiti vreme za njihovo izvršenje. Savremeni karakter borbenih dejstava često će zahtevati trenutne udare po protivniku u rejonu gde neće biti neophodnih rezervi i čije bi prebacivanje tamo, čak i vazдушnim putem, bilo skopčano s velikim teškoćama i utroškom vremena. U tom slučaju se raketno-nuklearno oružje pojavljuje kao najrealnija snaga. Manevrovanje njegovom razornom moći biće najčešće i najpogodnije.

To ne znači da klasične snage i sredstva neće naći svoju primenu u budućem ratu. I u savremenim uslovima uspeh na bojištu postiže se umešnim korišćenjem svih vidova oružanih snaga i svih rodova vojske. U vezi s tim, *u izvesnoj meri zadržavaju svoj značaj takve komponente prostornog faktora kao što su karakter zemljišta, razne prirodne prepreke i klimatski uslovi.*

Pri planiranju operacije i drugih borbenih dejstava uvek se mora uzimati u obzir i karakter zemljišta. Planine i pustinje, ravnice i brda, stepe i šume, reke i kanali — sve to primorava trupe da u svakom konkretnom slučaju primenjuju posebne oblike dejstava, zahteva unošenje ozbiljnih konstruktivnih izmena kod oružja i borbene tehnike, različite načine njihove upotrebe, a rađa i nove forme organizacije taktičkih i združenih jedinica.

To se isto može reći i za uticaj klimatskih uslova na borbena dejstva trupa, njihovu organizaciju i naoružanje. Jedinice pripremljene za dejstva u jednim rejonima nisu uvek pogodne za dejstva u drugim.

Prema tome, *faktor prostor ne treba razmatrati apstraktno, ne samo kao prostranstvo ili površinu teritorije vojišta, već i kao konkretno zemljište sa svim njemu svojstvenim specifičnostima.* Samo takva, jedino pravilna procena faktora prostor doprinosi postizanju uspeha. Međutim, u praksi borbene, operativne i taktičke obuke ne vodi se uvek računa o uticaju karaktera zemljišta i klimatskih uslova na dejstva trupa. U izvođenju vežbi, na primer, dozvoljava se viši tempo i veća brzina kretanja u planinama. Često se tenkovske jedinice primenjuju u složenijim zemljišnim uslovima nego motostreljačke. Sve se to negativno odražava na izvršavanje postavljenih zadataka jedinicama.

Prostor kao objektivni faktor situacije podjednako utiče na obe protivničke strane. On jača sopstvene i slabi protivničke snage i to ne sam po sebi, već u uslovima njegove pravilne procene i umešnog korišćenja. Osim toga, trupe se ne samo prilagođavaju zemljištu već ga i same podešavaju za uspešno izvršavanje borbenih zadataka. U odbrani one ojačavaju njegova zaštitna svojstva fortifikacijskim objektima, a u napadu slabe ili uklanjaju prirodne prepreke čime stvaraju pogodne uslove za izvršenje manevra.

Značaj prirodnih prepreka u savremenom ratu se, svakako, znatno izmenio. Raketno-nuklearno oružje je sposobno da za nekoliko minuta sa-

vlada bilo koje odstojanje, da vazдушnim putem i kroz kosmos preskoči bilo koju prirodnu barijeru. Odmah posle nuklearnog udara mogu se, radi eksploatacije njihovih rezultata, u kratkom roku prebaciti veliki vazdušni dasanti. No, sve ovo nikako ne znači da se prirodne prepreke mogu sasvim prenebreći.

Za komandante i štabove je *veoma važno da u svome radu vode računa i o protivrečnosti uticaja faktora prostor na borbena dejstva*. On može istovremeno doprinositi postizanju pobeđe i otežavati izvršenje postavljene zadatke. Tako u odbrani teško prolazni odseci zemljišta u celini povećavaju borbene mogućnosti jedinica koje se brane, a istovremeno znatno otežavaju manevar tim istim snagama i sredstvima, kao i izvođenje njihovog protivudara.

Ili još jedan primer. Povećani dometi i brzine dejstva savremenih sredstava za uništavanje skratili su vreme za savlađivanje velikih odstojanja, ali nisu olakšali, već otežali uslove kretanja trupa i izvršenje njihovog manevra, s obzirom na to da su sve vrste komunikacija jako osjetljive na dejstvo nuklearnog oružja.

Postoje i druge protivrečnosti s kojima će se jedinice sretati prilično često. Znači, mogućnosti faktora prostor treba razmatrati dijalektički, uzimajući u obzir njihove pozitivne i negativne strane.

Prema tome, faktor prostor, uprkos povećanih mogućnosti brzog savlađivanja velikih odstojanja od strane veoma brzih sredstava za uništavanje, ima i dalje važnih uloga u savremenom ratu. *On se u prvom redu mora uzimati u obzir radi obezbeđenja aktivnih i odlučnih ofanzivnih dejstava, dekoncentracije snaga, manevrovanja snagama i sredstvima i prilikom organizovanja normalnog rada pozadine*. Prostor treba koristiti ne kao poslednju rezervu snage radi zaustavljanja protivnika, već kao odskočnu dasku, kao startnu poziciju za nanošenje momentalnog uzvratnog udara po agresoru.

Na kraju članka autor podvlači da današnje povećanje brzina skraćuje vreme potrebno za savlađivanje prostranstava, smanjuje trajanje manevra i povećava mogućnosti iznenadnih udara. Na taj način, iako faktori brzina, vreme i prostor ne mogu ispoljiti odlučujući uticaj na ishod rata, od njih u velikoj meri zavise ne samo taktička dejstva jedinica već i strategijske koncepcije oružanih snaga. Svestrano sagledavanje i iskorišćavanje ovih faktora, uporedo sa drugim, moraju prožimati čitav sistem obuke trupa.

Sasvim je razumljivo da bez obzira na porast značaja ovih ili onih faktora u odnosu na tok i ishod rata, glavni i odlučujući među njima su bili i ostaju: politički, ekonomski i moralni faktori, stanje oružanih snaga zemlje, nivo razvoja borbene tehnike i oružja, kao i stepen obučenosti ličnog sastava.

N. D.

FRANCUSKI REVOLUCIONARNI I NAPOLEONOV RATVI

Izdanje Vojnoizdavačkog zavoda, vojne biblioteke »Naši pisci«, autor Petar Tomac, Beograd, 1965. godine. Knjiga ima 794 strane, 60 skica, spisak korišćenih izvora, registar ličnih i geografskih imena, cena 1.800 dinara.

Knjiga je podeljena na dva dela. Prvi sadrži sledeća poglavlja: Francuska revolucija, Rat 1792, Prva koalicija, Pohod na Egipat i Druga koalicija, a drugi deo: Konzulat i carstvo, Rat 1805, Rat 1806—1807 (s Pruskom i Rusijom), Rat na Pirinejskom poluostrvu 1807—1809, Rat sa Austrijom 1809, Rat u Španiji i Portugaliji 1809—1811, Pohod na Rusiju, Napoleonov slom i Napoleon kao vojskovođa.

Studija je u stvari produžetak autorovog ranijeg dela *Vojna istorija* koju je objavio Vojnoizdavački zavod 1959. godine, ali se po koncepciji znatno razlikuje od nje. Francuski revolucionarni i Napoleonovi ratovi obrađeni su ovde na osnovu raspoloživih, pretežno zapadnih izvora, u celini, u uzročnoj povezanosti, jer sami po sebi predstavljaju posebnu, vrlo značajnu etapu u razvoju vojne istorije. Doduše, revolucionarnim ratovima, počev od Linevilskog i Amjenskog mira, dato je više mesta nego Napoleonovim, jer se u njima pojavljuju novi oblici ratovanja koje je potrebno genetički pratiti. Operacije i bitke, na koje stavlja poseban naglasak, podređene su genezi ratne veštine. Kroz obradu autor je nastojao da pokaže kako se taktika i strategija logikom revolucije preobražavaju, pod stvaralačkim impulsom njenih rukovodilaca, kako ih dalje razvijaju vojni talenti izrasli odozdo, iskovani i prekaljeni u borbama, kao što su Žurdan, Oš, Moro i mnogi drugi, a naročito Napoleon Bonaparta. U ovoj studiji nisu istaknute samo uspešne Napoleonove operacije, kao 1796, 1805, već i one koje predstavljaju granicu njegovih materijalnih, političkih, moralnih i intelektualnih mogućnosti, kao 1808—1814. u Španiji i 1812. u Rusiji. Obrađene su gotovo sve operacije na kopnu, a na moru samo ono što je imalo uticaja na opšti tok rata, naročito pohod na Egipat i period koji je prethodio bici kod Trafalgara.

Nigde se tako jasno ne vidi iz čega rat proizilazi kao u vreme velikih društvenih preobražaja, kao što je bila francuska revolucija. Ona je, pored ostalog, revolucionisala osnove vojne organizacije. Prelaz sa antičke (rimske) ratne veštine na feudalnu trajao je veoma dugo, vekovima, a vatrenom oružju trebalo je puna dva veka da se afirmiše. Zbog toga je društvenim preobražajima u ovoj studiji posvećena veća pažnja u težnji da se prikažu komponente uspona i padova francuskih revolucionarnih armija, njihovi uspesi i porazi, odjek francuske revolucije i otpor naroda Napoleonovoj osvajačkoj politici.

Bez izučavanja francuskih revolucionarnih i Napoleonovih ratova skoro je nemoguće shvatiti razvoj vojne misli, jer je upravo na njihovim iskustvima bazirana sva teorija ratne veštine prošlog stoleća. Ti ratovi su

najviše doprineli da je iz fragmenata prethodne epohe izrađen povezan teorijski sistem. Konceptije, naročito strategijske, izvučene iz ratova koji su obrađeni u ovoj knjizi, bili su, opravdano ili ne, u osnovi ratnih i operacijskih planova ovog vrlo burnog veka vojne istorije, sve do prvog svetskog rata, negde čak i posle njega. Išlo se dotle da su iskustva ove epohe, upravo Napoleonova ratna veština, toliko teorijski apsolutizovana da su smatrana jedino ispravnim. Ljudi su smatrali da je oduvek samo tako trebalo ratovati i da tako treba činiti i ubuduće. Takvo idealističko shvatanje nije sasvim razbio ni prvi svetski rat. Pozicijsko ratovanje planirano u njemu tumačilo se kao izopačavanje ratne veštine, kao pomanjkanje dovoljno snažnog talenta, poput Napoleona, koji bi rat ponovo učinio pokretnim.

O francuskim revolucionarnim i Napoleonovim ratovima literatura je ogromna. Prilikom rada na ovoj knjizi autor je koristio zvanične izvore obeju strana koji se međusobno dopunjuju i koriguju. Ti podaci su proveravani u publikovanim izvorima i monografijama. Izvori i literatura dati su posebno po glavama, a dela koja su korištena za više poglavlja navedena su tamo gde su podaci iz njih najviše crpeni.

Ova knjiga, za kojom se odavno osećala potreba, značajan je prilog našoj istoriografiji jer uspešno popunjava jednu osetnu prazninu.

M. K.

Pukovnik Savo Čerečina: *Napad partizanskih jedinica na artiljeriju i rakete neprijatelja*

Pukovnik Ivan Franko: *Rad komandi i jedinica po izvršenom nuklearnom udaru*

Major Života Nikolić: *Višecevni bacači raketa*

Kapetan I kl. Milovan Zečević: *Sadržaj i metod rada komandira voda u vaspitanju vojnika*

Major Čedomir Živković: *Gađanje SPAA sa osmatranjem pomoću ogleдалa*

Kapetan I kl. Borivoje Glavašević: *Neka iskustva u zvukovnom izviđanju*

Kapetan I kl. Vlastimir Đorđević: *Obuka u gađanju puškom*

Potpukovnik Nail Redžić: *Neka pitanja iz rada dramskih sekcija*

Potpukovnik Milan Obradović: *Specijalne akcije na neprijateljske štabove i komande*

Đuro Trtica: *Jedan dan u zasedi*

Pukovnik Franc Turner: *Čuvanje papirnih dokumenata*

Potpukovnik Radomir Petković: *Dokumenat o vremenu jedne slavne generacije*

Pored ovoga, *Vojni glasnik* u ovom broju donosi prikaze članaka iz inostranih vojnih časopisa, zatim taktičko-tehničke i druge novosti.

VOJNI GLASNIK 9/1965.

Pukovnik Milan Kosanović: *Inžinjerijsko obezbeđenje pb u odbrani*

Potpukovnik Abdurahman Hadžibegović: *Avijacija u podršci taktičkih jedinica KoV*

Pukovnik Joža Berginc: *O minobacačima i protivminobacačkoj borbi*

Potpukovnik Kamilo Brešan: *Protivvazдушna odbrana luka jedinicama lake PAA*

General-major Milojica Pantelić: *Obučavanje starešina na zemljištu*

Potpukovnik Nikola Stipaničev: *Metoda razgovora u političkoj nastavi vojnika*

Potpukovnik Mirko Vojvodić: *O vojnoj disciplini*

Prof. dr Miladin Gilić: *Ukazivanje prve pomoći u raznim situacijama*

Pored ovoga, *Vojni glasnik* u ovom broju donosi prikaze članaka iz inostranih vojnih časopisa, zatim taktičko-tehničke i druge novosti.

VAZDUHOPLOVNI GLASNIK 4/1965.

Admiral Mate Jerković: *Slobodno vrijeme i formiranje cjelovite ličnosti*

Kapetan I kl. Ljubomir Krstić: *Uvođenje vazduhoplovnih mehaničara u život i rad jedinice po završetku školovanja*

Potpukovnik Zoran Teodorović: *Komandovanje lovačkom avijacijom u sistemu PVO teritorije*

Dipl. inž. Milovan Čulafić: *Automatika prebacivanja sa gradske mreže za naizmjeničnu struju na agregat i obratno*

Kap. I kl. Ranko Marić: *Vizuelno izviđanje noću*

Poručnik Božo Reljan: *Uloga nastavnika letenja u procesu obuke i vaspitanja učenika — pilota*

Dr Stojan Cmelić: *Psihološka analiza vazduhoplovnih udesa*

Dr med., pukovnik Rađe Pođanin: *Preventivne, dijagnostičke i terapijske mogućnosti lekara na aerodromu*

Kap. I kl. Lazar Kavgić: *Organizacija vannastavnih aktivnosti vojnika*

Kap. I kl. Ivan Vraneša: *Telesno vaspitanje i fizička priprema padobranaca*

Pored ovoga, *Vazduhoplovni glasnik* u ovom broju donosi prikaze članaka iz inostranih vojnih časopisa, zatim vesti i novosti, kao i bibliografiju naših knjiga i časopisa.

MORNARIČKI GLASNIK 4/1965.

Kap. fregate Tihomir Vilović: *O sistemu rada i metodu rukovođenja*

Kap. fregate Zvonimir Oštrić: *Neki aspekti razvoja oružja i koncepcija upotrebe RM poslije II SR*

Kap. fregate Blažo Mićunović: *Korišćenje nastavnih sredstava u nastavi na brodovima*

Kap. b. broda Anđelko Kalpić: *Ratna mornarica SAD*

Major Ismet Imamović: *Probne vožnje, provera manevarskih i TT podataka na površinskim brodovima i podmornicama*

Josip Luetić: *Admiral Mato Đorđić — naš istaknuti pomorski vojskovođa u XIV stoleću*

Kap. I kl. Danilo Obradović, poručnici b. broda Tone Pogačar i Đorđe Roklić: *Jedno mišljenje o klasifikaciji — podeli torpeda*

Pored ovoga, *Mornarički glasnik* u ovom broju donosi i rubrike »Iz vojno-pomorske literature«, »Iz nauke i tehnike«, »Vesti i novosti«, kao i »Bibliografiju«.

VOJNOISTORIJSKI GLASNIK 2/1965.

Potpukovnik Mitar Đurišić: *Dejstva 3. udarne divizije NOVJ u sarajevskoj operaciji*

Major Uroš Kostić: *Borba za oslobođenje Gacke doline (aprila 1943.)*

Vukoman Džaković: *Boj u Šarancima 1862. godine*

Zoran Lakić: *Dr Dušan Živković, Boka Kotorska i Paštrovići u narodno-oslobodilačkoj borbi*

Potpukovnik Gorčin Raičević: *Pregled arhivskih fondova nemačkih jedinica u Arhivu Vojnoistorijskog instituta (II deo)*

Pored ovoga, *Vojnoistorijski glasnik* u ovom broju donosi i bibliografiju jugoslovenske istoriografije 1956—1959., članci, kao i bibliografiju strane istoriografije o drugom svetskom ratu.

VOJNOISTORIJSKI GLASNIK 3/1965.

General-major Mesud Hotić: *Jugoslavija u drugom svetskom ratu.* (Referat na naučnoj konferenciji održanoj u Moskvi aprila 1965. godine, povodom 20-godišnjice pobeđe nad fašističkom Nemačkom)

Pero Morača: *O nekim rezultatima i problemima obrade istorije socijalističke revolucije u Jugoslaviji.* (Referat na naučnoj konferenciji održanoj u Moskvi aprila 1965. godine, povodom 20-godišnjice pobeđe nad fašističkom Nemačkom)

Pukovnik Vlado Strugar: *Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije.* (Referat na naučnoj konferenciji održanoj u Moskvi aprila 1965. godine, povodom 20-godišnjice pobeđe nad fašističkom Nemačkom)

Pero Morača: *Jugoslovenska istoriografija oslobodilačkog rata i revolucije 1941—1945. godine.* (Referat na naučnoj konferenciji održanoj u Moskvi aprila 1965. godine, povodom 20-godišnjice pobeđe nad fašističkom Nemačkom)

Dr Josip Mirnić: *Žarko Atanacković, Okupacija Vojvodine i stanje posle okupacije*

Dr Tomica Nikčević: *Bibliografija izdanja u narodnooslobodilačkom ratu 1941—1945.*

Potpukovnik Gorčin Raičević: *Pregled arhivskih fondova nemačkih jedinica u Arhivu Vojnoistorijskog instituta*

Pored ovoga, *Vojnoistorijski glasnik* u ovom broju donosi i bibliografiju jugoslovenske istoriografije 1956—1959., članci, kao i bibliografiju strane istoriografije o drugom svetskom ratu.

VOJNOISTORIJSKI GLASNIK 4/1965.

Potpukovnik Gojko Miljanić: *Odluka Vrhovnog štaba i pripreme za pohod grupe brigada u Bosansku krajinu juna 1942. godine*

Slavko Odić: *Njemačke pripreme na Balkanu pred kapitulaciju Italije*

Potpukovnik Boro Mitrovski: *Stvaranje i odbrana slobodne teritorije u zapadnoj Makedoniji u drugoj polovini 1943. godine*

Potpukovnik Petar Višnjić: *Razbijanje partizanskih odreda kod Valjeva početkom 1942. godine*

Dr Gavro Škrivanić: *Način ratovanja u srednjevekovnoj Srbiji i Bosni*

Pukovnik Vlado Strugar: *Dr Đorđe Kosanović, Ekonomskopolitička djelatnost narodne vlasti u toku NOB-a*

Potpukovnik Gorčin Raičević: *Dokumenta četnika D. M. o saradnji sa okupacionim i kvistlinškim snagama*

Pored ovoga, *Vojnoistorijski glasnik* u ovom broju donosi i bibliografiju jugoslovenske istoriografije 1960—1964., knjige, kao i bibliografiju strane istoriografije o drugom svetskom ratu.

VOJNOSANITETSKI PREGLED 6/1965.

Pukovnik prof. dr Ljubomir Vukšić, pukovnik docent dr Bogoljub Arsić i general-major prof. dr Marjan Morelj: *Razvoj vojnoepidemiološke doktrine o dizenteriji u JNA*

General-major prof. dr Marjan Morelj, dr Dragana Anđelković i puk. prof. dr Ljubomir Vukšić: *Neke epidemiološke osobine dijarejalnih oboljenja u Jugoslaviji*

Pukovnik dr David Mel i zdravstveni tehničar Nikola Stanković: *Ispitivanje loza šigele fleksner zavisnih od streptomicina i namenjenih za oralnu vakcinaciju protiv dizenterije*

Pukovnik docent dr Bogoljub Arsić, pukovnik dr David Mel, kapetan dr Miroslav Radovanović, potpukovnik dr Božidar Nikolić, potpukovnik dr Angel Zisovski, kap. I kl. dr Borivoje Sokolovski, major dr Dušan Đorđević, viši zdravstveni tehničar Nikola Stanković, kap. I kl. Borislav Manojlović i kap. dr Puniša Mijušković: *Lečenje dizenterije raznim dozama teramicina*

Pukovnik docent dr Bogoljub Arsić, potpukovnik dr Angel Zisovski, kap. I kl. Puniša Mijušković, kap. dr Miroslav Radovanović, potpukovnik dr Božidar Nikolić, kap. I kl. dr Borislav Sokolovski, major dr Dušan Đorđević, pukovnik dr David Mel, kap. dr Božidar Joković i kap. dr Milan Milutinović: *Klinička slika akutne bacilarne dizenterije u vojnika JNA*

Pukovnik docent dr Bogoljub Arsić, potpukovnik dr Josip Berden, kap. dr Aleksandar Čirić, potpukovnik dr Franja Maričić, pukovnik dr Stojan Pagon, potpukovnik dr Radoslava Popović i kap. I kl. Borivoje Sokolovski: *Šigele u JNA 1950—1962. godine*

Major dr Dušan Đorđević, kap. I kl. dr Borivoje Sokolovski i kap. dr Tomislav Miladinović: *Hidrične epidemije dizenterije u garnizonu N u toku 1962—1964. godine*

Pukovnik dr Danilo Šimić i potpukovnik dr Božirad Nikolić: *Epidemija alimentarne toksi-infekcije prouzrokovana šigelom sone*

Pored ovoga, *Vojnosanitetski pregled* u ovom broju donosi i rubriku »Referati«.

General-major prof. dr Isidor Papo i pukovnik dr Stanislav Piščević: *Di-vertikuli jednjaka*

J. Stajić, A. Milovanović, D. Stojanović i Z. Ralević: *Dekontaminacija kože ogleđnih životinja kontaminirane radionuklidima iz kompleksa fisionih produkata*

Pukovnik dr Marjan Bervar: *Postoperativna dehiscencija trbušne rane i njeno sprečavanje*

Kap. I kl. dr Vasilije Lazić i major dr Milosav Starčević: *Naša iskustva u lečenju perleša (angulus infectiosus)*

Major dr Anka Turk — Drobnjaković: *Neka iskustva u laboratorijskoj dijagnostici mikoplazma pneumonije (Eaton), uzročnika primarne atipične pneumonije*

Pukovnik prof. dr Alfred Štajner i potpukovnik dr Antonije Škokljević: *Lečenje konkvasantnih povreda područja vilica i lica kod priliva većeg broja povredeniha*

Docent dr Cvetko Rakić i asistent dr Ljubiša Janković: *Supkutane rupture Ahilove tetive*

Pukovnik dr Marjan Južnić: *Upotreba antibiotika u pojedinim oblastima hirurgije*

Pukovnik docent dr Gojko Kapor: *O nekim osobenostima psihoterapije u ratu*

Kap. I kl. mr ph. Radomir Popović i major mr ph. Miodrag Dinić: *Pregled fizičko-hemijskih metoda za određivanje vitamina B-1 u farmaceutskim preparatima*

Kap. I kl. mr ph. Radisav Despotović i potpukovnik mr ph. Miodrag Dinić: *Osvrt na stabilnost adrenalina i metode njegovog određivanja u prisustvu produkata degradacije*

Potpukovnik dr Živorad Zajić: *Traumatsko iščašenje patele*

Pored ovoga, *Vojnosanitetski pregled* u ovom broju donosi i sledeće rubrike: »Kongresi i konferencije«, »Izveštaji s puta«, »Prikazi knjiga« i »Referati«.

VOJNOTEHNIČKI GLASNIK 8/1965.

Kap. Boriša Janković: *Način obavljanja povremenih tehničkih pregleda i zaštita uskladištene inžinjerijske opreme i naoružanja*

Kap. I kl. Vladimir Udovčić: *Konzervacija tehničkih materijalnih sredstava*
Potpukovnik Dimitrije Đorđević, dipl. inž.: *Tehnički činioci koji imaju važnu ulogu u procesu ometanja bliskih veza*

Kap. I kl. Milorad Belačević, dipl. inž.: *Jednofazni selsini u transformatorskom režimu rada*

Pored ovoga, *Vojnotehnički glasnik* u ovom broju donosi prikaze iz inostranih knjiga, naučne i tehničke novosti i zanimljivosti iz inostranih časopisa, kao i bibliografiju.

VOJNOTEHNIČKI GLASNIK 9/1965.

Pukovnik Ilija Jovanović, dipl. inž.: *Principi podmazivanja*

Potpukovnik Ivan Ljubanović i kap. I kl. Vićentije Kaplarević, dipl. inž.: *Mogućnosti i rentabilnost primene bešavnih cevi za montažne konstrukcije*

Kapetan Radovan Ilić, dipl. inž.: *Izvidanje radiološki kontaminiranog zemljišta iz vazduha*

Potpukovnik Milan Zrač: *Održavanje i opravka sredstava veze i elektronskih sredstava u trupi (II stepen)*

Major Franjo Šimac: *Televizijske antene*

Svečanost u Tehničkom školskom centru

Pored ovoga, *Vojnotehnički glasnik* u ovom broju donosi prikaze iz inostranih knjiga, naučne i tehničke novosti i zanimljivosti iz inostranih časopisa, kao i bibliografiju.

Pukovnik Milutin Stefanović: *Visinska tačnost topografskih karata*
Radovan Antanasijević, dipl. fizikohemičar: *Nuklearne emulzije kao detektori radioaktivnog zračenja*

Kap. I kl. Milorad Belačević, dipl. inž.: *Selsinski razlagač*
Zoran Milijić, dipl. inž.: *Slabljenje i merenje slabljenja u žičnim telekomunikacijama*

Poruč. Anton Bratuž, dipl. inž.: *Habanje motora sa unutrašnjim sagorevanjem na niskim temperaturama*

Major Josip Škala: *Opravka papuča kočnica u trupnim radionicama*

Kap. Vukašin Jekić: *Izolujući zaštitni aparat — dreger*

Vojnik Petar Granić: *Zamena baterija u radio-uređaju RB vibratorskim pretvaračem PVI*

Kap. I kl. Dragoslav Stefanović, dipl. inž.: *Šperploča kao građevinska oplata*

Pored ovoga, *Vojnotehnički glasnik* u ovom broju donosi naučne i tehničke novosti i zanimljivosti iz inostranih časopisa, kao i bibliografiju.

VOJNOEKONOMSKI PREGLED 4/1965.

Vojni službenik II kl. Borislav Milić: *Opšta problematika ugovaranja i praksa JNA*

Vojni službenik II kl. Borislav Milić i potpukovnici: Branislav Vukadinović i Dimitrije Kenkovski: *Elementi ugovora i sastavljanje ugovornih odredaba*
Potpukovnik Branislav Vukadinović: *Izмене i raskid ugovora uopšte i usled promenjenih okolnosti*

Potpukovnik Dimitrije Kenkovski: *O izvršenju ugovora*

Pukovnik Rastko Vasić i potpukovnici Koriolan Ankucić, Mitar Adamović i Rade Njegovan: *Neki specifični ugovori u praksi JNA*

Pored ovoga, *Vojnoekonomski pregled* u ovom broju donosi prikaze iz inostranih publikacija i vojnih časopisa, zatim ekonomske, naučne i tehničke novosti i zanimljivosti, kao i bibliografiju.